

**Z B O R N Í K Z P R A C O V N É H O S E M I N Á R A
P R O F A M I L Y 2 0 1 6**

**H l a v n é l í n i e r i e š e n i a p r o j e k t u A P V V 1 5 - 0 1 8 9
„ V y b r a n é f a k t o r y p r o - r o d i n n e j s t r a t é g i e a
p o d p o r a s t a b i l n e j r o d i n y v m u l t i k u l t u r á l n o m
p r o s t r e d í “ v r o k u 2 0 1 6**

Editor Ladislav Csontos SJ

Dobrá kniha

Trnava 2016

© prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD., 2016
© Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, 2016

Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
tel.: +421 2/52 77 54 10
www.tftu.sk

Zborník z pracovného seminára PROFAMILY 2016

Hlavné línie riešenia projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“ v roku 2016

Recenzovaný zborník

Editor: prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.

Prvé vydanie

Vedeckí recenzenti:

prof. Dr. hab. Józef Kulisz SJ
doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.

Vydala Dobrá kniha
pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity
ako svoju 1 263. publikáciu, na Slovensku 1 005.

Dobrá kniha, P. O. Box 26
Štefánikova 44, 917 01 Trnava
tel.: 033 / 59 34 211
e-mail: dobrakniha@dobrakniha.sk
www.dobrakniha.sk

Strán 69 - AH 3.11

Vychádza ako výstup z projektu: APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

ISBN 978–80–8191–046–3

Obsah

Predhovor.....	4
doc. PhDr. Rastislav Bednárík, PhD.: Finančné a nefinančné stabilizátory života rodiny..	12
doc. Dr. theol. Glória Braunsteiner: Systematický pohľad na dnešné manželstvo.....	21
prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.: Nie je dobre byť rodine samotnej.....	25
ThDr. Ján Ďurica SJ, PhD.: Spôsoby pomoci spoločenstva stabilite manželstva a rodiny..	29
Mgr. Mgr. Lukáš Jeník, PhD.: Ideológia prirodzeného zákona a ideológia rodu. Dialóg, konfrontácia, konflikt?	35
doc. PhDr. Miroslav Karaba, PhD.: Zmeny koncepcie ľudskej osoby v novovekej filozofii.....	40
doc. PhDr. Rastislav Nemeč, PhD.: Porovnanie kultúry Východu a kultúry Západu v pohľade na rodinu.....	48
Mgr. Martin Šarkan, PhD.: Personálna integrita ako prorodinný faktor.....	52
doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD.: Včasná podpora rodín s dieťaťom s postihnutím formou sprevádzania - counseling	58
Dr.theol. Jozef Žuffa: Znamená čias – úloha pre pastorálnu teológiu.....	67

Predhovor

Už viac ako desať rokov sa na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave rozvíja študijný program *Náuka o rodine*, ktorý vznikol na základe potreby komplexného prístupu k otázkam manželstva a rodiny a tiež podľa vzoru zahraničných študijných programoch podobného zamerania, ktoré sa rozvíjali už desiatky rokov pred tým napríklad na Pápežskej Lateránskej univerzite v Ríme, Americkej katolíckej univerzite vo Washingtone, Katolíckej univerzite sv. Pavla vo Valencii v Španielsku, Univerzite kardinála Štefana Wyšinského vo Varšave. Súbežne s rozvojom tohto programu sa rozvíja aj vedecká práca a výskum v oblasti manželstva a rodiny, ktorý bol v prvej etape zameraný na hľadanie možností a foriem pastoračnej starostlivosti o tých, ktorých sviatostné manželstvo stroskotalo. Takými boli projekty VEGA č. 1/0217/12 *Formy spirituality katolíkov, čo žijú v nesviatostnom manželstve* a VEGA č. 1/0051/12: *Nové formy pastorácie a spirituality rozvedených katolíkov po Druhom vatikánskom koncile*, ktoré viedli k vytvoreniu projektu *Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí*, ktorý je podporovaný agentúrou APVV pod číslom APVV 15-0189.

V roku 2016 riešiteľský kolektív venoval osobitnú pozornosť štúdiu dokumentov synody biskupov o rodine z októbra 2015, najmä posynodálnej apoštolskej exhortácii Svätého Otca Františka *Amoris Laetitia* a zhromaždeniu a štúdiu súvisiacej zahraničnej literatúry. Reflektovala sa vízia exhortácie o individuálnom prístupe k rozličným otázkam stability kresťanského manželstva a rodiny z oblasti kresťanskej filozofie, katolíckej teológie (systematickej a pastorálnej), sociológie a sociálneho zabezpečenia, psychológie a sociálnej práce zameranej na otázky rodiny, najmä ich sprevádzania v prípade narodenia hendikepovaného dieťaťa. Obsahom dvojdňového pracovného seminára v Trenčianskych Tepličiach bolo deväť referátov menovitých riešiteľov projektu, ku ktorým sa rozvinula bohatá diskusia zameraná na prepájania jednotlivých aspektov do celostného prístupu. Ukázali sa vnútorné súvislosti medzi konkrétnymi formami pastoračnej starostlivosti a systematickou teológiou, potreba mystagogickej katechézy sviatosti manželstva a prehĺbenie jeho teologického chápania. Podobne sa odhalili súvislosti medzi súčasnými trendmi feministickej filozofie a teológie a zameraniami sociálnej podpory štátu, ktorá zotráva na pozícii prakticky všeobecnej zamestnanosti žien a dvojpríjmového financovania domácnosti. Ukázala sa aj súvislosť medzi extrémnymi pozíciami individualizmu a rodením detí mimo manželstva. Stresové situácie pri narodení postihnutého dieťaťa odhaľujú slabé stránky manželských zväzkov a rodín, keď najmä otcovia majú problém prijatia takéhoto dieťaťa. To

súvisí aj s pevnosťou zväzku, ktorá sa javí ako silne závislá od zrelosti osobnosti manželov. Diskusie odhalili potrebu ďalších diskusií v riešiteľskom kolektíve, ktoré prispievajú k celostnému prístupu k problémom manželstva a rodiny a k vytipovaniu kľúčových faktorov, ktoré by mohli napomôcť ich stabilitu. V zborníku uvádzame aj abstrakt ThDr. Jána Ďuricu SJ, PhD., ktorý ukazuje význam pastorácie v malých spoločenstvách, v neokatechumenátnej ceste založenej na rozvinutí katechumenátu pre tých, čo prijali sviatosť kresťanskej iniciácie v detstve.

V zborníku sú uverejnené anotácie všetkých príspevkov, ktoré odznali na pracovnom vedeckom seminári v Trenčianskych Tepliciach v dňoch 14. až 16. novembra 2016 a priniesli bohatú diskusiu vo vnútri riešiteľského tímu, ktorá viedla k spresneniu postupu riešenia projektu v roku 2017 a v nasledujúcich rokoch. Konštatovalo sa, že študenti majú záujem o riešenie bakalárskych a magisterských prác, ktoré tematicky vychádzajú z projektu *Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí*. V budúcom roku by sa mohli niektoré čiastkové výsledky publikovať na domácich a zahraničných vedeckých podujatiach. Bude tiež potrebné ešte viac akcentovať štúdium interakcie jednotlivých kultúr v rámci Európskej únie ako i v širšom kontexte migračných procesov a ich vplyvov na manželstvo a rodinu.

Riešiteľský kolektív nadväzuje na dve predchádzajúce monografie venované manželstvu a rodine, ktoré tvoria jedno z najcennejších bohatstiev ľudstva, cez ktoré sa odovzdáva spolu so životom aj kultúra a civilizácia. Projekt Profamily, ktorý sa rozvíjal na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v rámci projektu: „*Empirické výskumy religiozity katolíkov a ich výzvy pre novú evanjelizáciu*“ podporovaného Českou provinciou Spoločnosti Ježišovej, oproti fragmentácii prístupu k zložitej problematike manželstva a rodiny priniesol celostný holistický prístup, ktorý je zameraný na transformáciu interdisciplinárneho prístupu na multidisciplinárny, aby sa vytvoril harmonický komplexný prístup, ktorý by nepreferoval iba jednotlivé filozofické, teologické, medicínske, psychologické, právne, sociologické, pedagogické a ďalšie úzko špecializované prístupy, ale pristupoval k problematike manželstva a rodiny v celostnom chápaní ľudskej intersubjektivity ako takej. Ide teda o uchopenie podstaty manželstva a rodiny ako takej v ich celistvosti, nie iba z hľadiska sociálnej podpory, ktorú potrebuje, ale ona tvorí iba určitý fragment pomoci rodine. Súčasne však rešpektuje potrebu špecializovaných prístupov a zameriava sa predovšetkým na ich syntézu. Rodina ako tradične základná bunka ľudskej spoločnosti si zasluhuje osobitnú pozornosť nielen z hľadiska jednotlivca, jeho individuality, z hľadiska jeho osoby, ktorá sa rozvíja a žije v interpersonalite, čiže z hľadiska celku manželstva a rodiny. Rodina napokon historicky

tvorí základ všetkých zložitých spoločenských štruktúr a je miestom, cez ktoré prechádza kultúrny rozvoj. Globalizácia sa spája s prúdom špecifických ideológií, ktoré sa recipujú, respektíve popierajú v intímnej sfére rodiny. Rodina sa stala súčasťou globálnej ekonomie prostredníctvom formálnej a neformálnej práce, produkciou a konzumáciou a prostredníctvom vzťahu s národnými štátmi.¹

Moderné etické teórie sa sústreďujú na všeobecné témy, takže nás veľmi dobre oboznámi o tom, čo by sme mali robiť ako osoby vo všeobecnosti napr. na pozadí nejakej formy kantovstva alebo utilitarizmu. Už menej nám ale povedia o našich špeciálnych povinnostiach napr. v úlohe rodičov, detí, súrodencov atď. Táto mlčanlivosť v singulárnych otázkach je však iba časťou väčšieho problému. Súčasný filozof je totiž až príliš často ľahostajný k myšlienke, že niektoré povinnosti ktoré máme, sú definované prostredníctvom vzťahov, do ktorých nevstupujeme dobrovoľne. Cieľom skúmania trojice autorov Jeník, Karaba, Nemeč je vypracovanie filozofického backgroundu, podobne ako teológov teologického, pre tvorbu stratégií podporujúcich rodinu v dnešnom multikulturálnom prostredí. V ich práci ide v prvom rade o vymedzenie subjektivity a intersubjektivity, ktoré tvoria základnú charakteristiku interpersonálneho vzťahu v manželstve a rodine. Neobíde sa to však bez určitého historického exkurzu do filozofickej antropológie v jej oscilácii medzi individualizmom a kolektivismom, ktoré doliehajú na spoločnosť v postkomunistických krajinách. Aj dnes sa rodina javí ako skupina, ktorá má tak verejnú ako aj sociálno-inštitucionálnu povahu. Sú to dve základné formy alebo dimenzie existencie a fungovania rodiny, ktoré nemožno ignorovať. Pre ďalšiu reflexiu a diskusiu o rodinnej problematike bude vhodné vyjsť z historických súvislostí vývoja rodiny v našom civilizačnom okruhu. Napokon sa osobitná pozornosť venuje dnes často diskutovanej problematike rodu a argumentácie v jej prospech či neprospech, bez hlbšieho filozofického skúmania. Na tieto skúmania budú nadväzovať skúmania v ďalších oblastiach. Predpokladáme, že sa nám podarí prejsť ku konceptuálnej analýze axiologickej problematiky a jej význam pre psycho-sociálnu dynamiku života rodiny; rodinnú morálku vzťahov, k prehĺbeniu kristologického a ekleziologického pohľadu na manželstvo a rodinu až napokon k praktickým pastoračno-teologickým uzáverom.

Pastorálna teológia rozvíja vo svojej metóde poznať, posúdiť a konať svoje základné napojenie na špeciálne vedy, ktoré jej umožňujú poznanie znamení čias. Z toho dôvodu si tvorba profamily stratégie, ktorá by sa mohla vteliť do programu a konkrétneho pastoračného

---

¹ Porov. JENÍK, L., KARABA, M., NEMEC, R.: *Filozofické východisko profamily stratégie*. Trnava : Dobrá kniha, 2014, s. 7-8.

plánu, vyžaduje dobre preskúmať kultúrno-sociálny priestor, v ktorom sa súčasná rodina nachádza a tiež ujasnenie metódy, ktorou možno spoľahlivo postupovať v tvorbe pastoračných programov a plánov. Na prvom mieste je to, čo sa konštatuje v nedávno vydanéj Správe mimoriadnej synody biskupov 5.-19. októbra 2014 v bode č. 6. „Jednou z najväčších bied súčasnej kultúry je osamotenosť, ovocie neprítomnosti Boha v živote osôb a nestálosti vzťahov. K tomu sa pridáva všeobecný pocit bezmocnosti ohľadom socio-ekonomickej situácie, ktorá často priam drví rodiny. Je to kvôli rastúcej chudobe a neistej zamestnanosti, ktorú ľudia niekedy prežívajú ako naozajstnú nočnú moru - alebo kvôli príliš vysokému daňovému zaťaženiu, ktoré určite nepovzbudzuje mladých k vstupovaniu do manželstva. Rodiny sa častokrát cítia opustené kvôli nezáujmu a nepozornosti zo strany inštitúcií. Negatívne dôsledky sú z hľadiska organizácie spoločnosti evidentné: od demografickej krízy až po vzdelávacie problémy, od ťažkosti prijať rodiaci sa život k vnímaniu prítomnosti starých ľudí ako bremena - až po šírenie sa citovej vyprahlosti, ktorá niekedy končí až násilím. Zodpovednosťou štátu je vytvárať také legislatívne a pracovné podmienky, ktoré dokážu zaručiť mladým budúcnosť a pomáhať im realizovať ich projekt založenia rodiny.“² Správa konštatuje problémy na všeobecnej rovine, ktorú však v konkrétnosti predstavujú štatistické sledovania a sociologické výskumy. V prvom rade sa budeme venovať odhaleniu konkrétnych sociálno-ekonomickým výziev pre rodinu a Cirkev.

Profamily stratégia nemôže pristupovať k človeku a k rodine vo všeobecnej, abstraktnej rovine, lebo vždy ide o konkrétneho človeka o konkrétnu rodinu s jej špecifikami. Tu sa nám ako východisko ponúka myšlienka Jána Pavla II., ktorú tak často opakoval „cestou Cirkvi je človek, a to konkrétny človek“. V konkrétnom živote je jednotlivec ako aj rodina neraz vystavená skúškam, ktoré nie vždy dobre zvláda. Tu sa ukazuje jeho sila i krehkosť. Človek je veľkým tajomstvom, a zostáva ním aj napriek všetkým novým poznatkom, ktoré nahromadili o ňom humanitné vedy ostatných storočí. Nijaká epocha nemala tak veľa a toľko rôznorodých poznatkov o človeku ako súčasná epocha. Nijaká epocha nedokázala prezentovať svoje vedomosti o človeku takým účinným a ohromujúcim spôsobom a oboznamovať nás s nimi tak rýchlo a ľahko, ako práve naša epocha. Pravdou však je aj to, že žiadna doba nevedela menej o tom, čo je človek, ako práve naša doba. Nikdy doteraz človek nenadobudol takú problematickú podobu, ako v našich dňoch. Takú problematičnosť

---

² Kompletný text záverečnej správy mimoriadnej synody biskupov
Text zverejnený na internetovej stránke TK KBS
(tkkbs.sk)<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20141022030>

prežívajú rodiny pri narodení postihnutého dieťaťa, ktoré prináša mnohé výzvy pre rodičov a ďalší vývin rodiny. Osvetlenie tejto konkrétnej situácie vrhá svetlo na pochopenie jedného z dôležitých znamení súčasnosti, ktorá je jednoznačne zameraná na výkon, zabúdajúc na skutočnosť priority byť pred mat'ou, či konať.

Napokon sa rozpracováva a na konkrétnych kazuistikách predstavuje metóda pastoračného plánovania, ktorá by sa mohla použiť pri konkretizácii strategických cieľov a programov profamily stratégie. Teoretickú časť štúdie bude tvoriť ozrejenie významu pastoračného plánovania, krátke spracovanie metódy pri jeho tvorbe a reflexia stavu plánovania v slovenskej pastoračnej praxi. Praktická časť predstavila experiment pastoračného plánovania v troch vybraných farnostiach žilinskej diecézy, ďalej opíše proces strategického plánovania s dôrazom na pastoračnú prácu v neziskovej organizácii zameranej na prácu s mládežou a interpretuje výsledky kvalitatívneho výskumu medzi kňazmi. Takto sa predstaví základný metodologický nástroj pre uplatnenie profamily stratégie v konkrétnej pastoračnej praxi farností a cirkevných hnutí.³

Editor

---

³ Porov. BEDNÁRIK R., ŠMIDOVÁ M., ŽUFFA J.: *Empirické a metodologické východiská profamily stratégie*. Trnava : Dobrá kniha, 2014, s. 7-8.

Ján Pavol II. v posynodálnej apoštolskej exhortácii *Familiaris consortio* v bode č. 84 zvýraznil potrebu individuálneho prístupu k rozvedeným a znovu zosobášeným nasledovne:

„Každodenná skúsenosť, žiaľ, ukazuje, že ten, kto sa dá rozviesť, väčšinou má úmysel začať nové spolužitie, prirodzene, bez katolíckeho sobáša. Keďže tu ide o zlo, ktoré - ako aj iné - čoraz viac infikuje aj katolíkov, treba tento problém starostlivo a bez meškania riešiť. Synodálni Otcovia sa s ním výslovne zaoberali. Lebo Cirkev, ktorá je ustanovená na to, aby viedla k spásе všetkých ľudí a najmä pokrstených, nemôže ponechať na seba samých ani tých, ktorí sa hoci už predtým boli spojení sviatostným zväzkom, pokúsili znova sa zosobášiť. Preto sa bude Cirkev usilovať neúnavne aj takýmto ľuďom ponúkať prostriedky spásy.

Duchovní pastieri majú vedieť, že z lásky k pravde sú povinní dobre rozlišovať rozličné situácie. Je naozaj rozdiel medzi tými, čo sa usilovali zachrániť prvé manželstvo, a boli celkom nespravodlivo opustení, a tými, čo z vlastnej ťažkej viny rozvrátili kanonicky platné manželstvo. Napokon sú aj takí, čo uzavreli nové životné spoločenstvo len z ohľadu na výchovu detí a niekedy sú vo svojom svedomí subjektívne presvedčení, že predchádzajúce manželstvo, už nenapraviteľne rozvrátené, nebolo vlastne nikdy platné.

Spolu so Synodou vyzývam duchovných pastierov i celé spoločenstvo veriacich, aby rozvedeným pomáhali a starostlivou láskou sa usilovali zbaviť ich pocitu, že sú odlúčení od Cirkvi, lebo aj oni, ako pokrstení, môžu a vlastne sa majú zúčastňovať na jej živote. Treba ich povzbudzovať, aby počúvali Božie slovo, zúčastňovali sa na obete svätej omše, vytrvalo sa modlili, konali skutky lásky a napomáhali podujatiam miestneho spoločenstva v prospech spravodlivosti, vychovávali svoje deti v kresťanskej viere, pestovali ducha kajúcnosti a skutky pokánia, a tak si deň čo deň vyprosovali Božiu milosť. Cirkev sa má za nich modliť, posilňovať ich, ukázať im, že je milosrdnou matkou, a tak ich udržiavať vo viere a nádeji. Pritom však Cirkev zotrúva vo svojej doterajšej praxi, založenej na Svätom písme, že nepripúšťa k eucharistickému prijímaniu tých veriacich, ktorí sa po rozvode znova zosobášili. Sami totiž bránia tomu, aby boli pripustení, nakoľko ich stav a životné okolnosti sú v objektívnom rozpore s tým zväzkom lásky medzi Kristom a Cirkvou, ktorý sa práve v Eucharistii naznačuje a uskutočňuje. Okrem toho je tu aj iný osobitný pastoračný dôvod: keby sa takéto osoby pripustili k Eucharistii, veriacich by to uviedlo do pochybností a neistoty ohľadom učenia Cirkvi o nerozlučiteľnosti manželstva.

Zmierenie vo sviatosti pokánia, ktoré otvára cestu k Eucharistii, môže sa udeliť len tým, čo ľutujú, že porušili znamenie zmluvy a vernosti s Kristom a sú úprimne ochotní viesť

taký život, ktorý nie je v rozpore s nerozlučiteľnosťou manželstva. To v skutočnosti vyžaduje, aby sa muž a žena, ktorí z vážnych príčin, ako je napríklad výchova detí, nemôžu splniť požiadavku vzájomného rozchodu, zaviazali, že budú žiť v úplnej zdržanlivosti, čiže zdržia sa aktov, ktoré sú manželstvu vlastné".

Rovnako úcta k sviatosti manželstva, ako aj ohľad na manželov a ich rodiny i na spoločenstvo veriacich zakazuje všetkým duchovným pastierom konať pre rozvedených, ktorí uzatvárajú nový sobáš, akýkoľvek obrad, nech by ich k tomu viedli akékoľvek dôvody alebo pastoračné zámienky. Tieto obrady by totiž pôsobili dojmom nového sviatostného a platného sobáša a uvádzali by do omylu o nerozlučiteľnosti prvého sviatostne uzavretého manželstva. Týmto počínaním Cirkev vyznáva svoju vernosť Kristovi a jeho pravde. Súčasne sa však matersky správa aj k svojim deťom, najmä k tým, čo boli bez vlastnej viny opustení svojím vlastným zákonným manželom.

Cirkev okrem toho pevne verí, že všetci tí, čo sa vzdialili od Pánovho príkazu a v takom stave aj teraz zotrávajú, môžu dostať od Boha milosť obrátenia a spásy, ak vytrvajú v modlitbe, pokání a láske.“

Svätý Otec František v posynodálnej apoštolskej exhortácii *Amoris letitia* v bodoch 58 - 60 vyzval k prehĺbeniu tajomstva sviatostného manželstva

Pohľad upretý na Ježiša: povolanie rodiny

58. Pred rodinami a uprostred nich musí vždy zaznievať prvé ohlasovanie – to, čo je „najkrajšie, najväčšie, najatraktívnejšie a zároveň najpotrebnejšie“, „musí stáť v centre evanjelizačného úsilia“. Prvé ohlasovanie „treba vždy znovu rozličnými spôsobmi počúvať a stále nanovo ohlasovať počas katechézy rozličnými formami“. Pretože „niet nič solídnejšieho, hlbšieho, istejšieho, konzistentnejšieho a múdrejšieho ako práve toto ohlasovanie“ a „celá kresťanská formácia je predovšetkým prehlbovaním kerygmy“.

59. Naše učenie o manželstve a rodine sa nesmie prestať inšpirovať a pretvárať vo svetle ohlasovania lásky a nežnosti, aby sa nestalo len obranou chladnej doktríny bez života. Vskutku ani tajomstvo kresťanskej rodiny nemožno naplno pochopiť inak než vo svetle nekonečnej lásky Otca: tá sa prejavila v Kristovi, ktorý sa daroval až do konca a je medzi nami živý. Preto túžim kontemplanovať živého Krista, ktorý je prítomný v toľkých príbehoch lásky, a zvolávať oheň Ducha na všetky rodiny sveta.

60. V danom rámci táto krátka kapitola zachytáva syntézu učenia Cirkvi o manželstve a rodine. Aj kvôli tomu budem citovať rozličné príspevky, ktoré prezentovali synodálni otcovia vo svojich úvahách o svetle, ktoré nám ponúka viera. Vychádzali z Ježišovho pohľadu a naznačili, že „na ženy a mužov, ktorých stretol, pozeral s láskou a nežnosťou, sprevádzajúc ich kroky pravdou, trpezlivosťou a milosrdenstvom, keď im ohlasoval požiadavky Božieho kráľovstva“. Tým istým spôsobom nás Pán sprevádza i dnes v našom úsilí žiť a odovzdávať evanjelium rodiny.

Slovenská vláda uskutočňuje opatrenia na podporu rodiny na báze plnenia vládnych programov. Avšak ešte v roku 1996 (4. júna) vláda prijala uznesenie o plnení Koncepcie štátnej rodinnej politiky, kde boli definované princípy, strategické ciele a priority. Základné princípy štátnej rodinnej politiky boli zdefinované v 4 oblastiach:

- právna ochrana rodiny a jej členov,
- sociálno-ekonomické zabezpečenie rodín,
- výchova detí, mládeže, prípravy na manželstvo a rodičovstvo,
- ochrana zdravia členov rodiny.

Následne boli definované konkrétne opatrenia na realizáciu štátnej rodinnej politiky, kde boli určené zodpovedné rezorty a termíny splnenia opatrení. Raz ročne potom vláda vyhodnocovala plnenie opatrení a definovala nové opatrenia.

Neskôr sa upustilo od vyhodnocovania a tak nemáme dokument z obdobia ostatných rokov, kde by bol vyhodnocovaný aktuálny stav rodiny a mechanizmus podpory štátu voči rodine.

Aktuálnu situáciu v kontexte života občanov v Slovenskej republike ako súčasti Európskej únie možno identifikovať nasledovne:

1. Mesačné čisté zárobky sú jedny z najnižších v EÚ. Z hľadiska finančnej situácie domácností sú na tom podstatne horšie rodiny s 3 a viac deťmi, ako rodiny s 1 či 2 deťmi alebo bezdetné domácnosti. Stále platí, že v obťažnej finančnej situácii nie sú len viacdtné úplné rodiny, ale aj rodiny poškodené, napr. osamelí rodičia s deťmi. Sociálne príjmy nestačia pokryť výpadok zárobku druhého rodiča – to platí všeobecne.
2. Nízke príjmy ohrozujú následne aj možnosť účasti na živote spoločnosti, limitujú spotrebu a zabraňujú tvorbe ambicióznejších plánov do budúcnosti.
3. Vláda zatiaľ len veľmi pomaly zlepšuje finančné stabilizátory života rodiny a len veľmi okrajovo a necielene podporuje nefinančné stabilizátory, väčšinou len cez politiku zabezpečovania rovnosti príležitostí a podpory zosúlad'ovania rodinného a pracovného života.

Metodológia výskumu

Výskum sa zameria na identifikáciu faktorov stability kresťanského manželstva a rodiny z oblasti sociológie a sociálneho zabezpečenia, rodinnej a medzigeneračnej solidarity.

Fokusová skupina – domácnosti v prvom a druhom príjmovom kvartile.

Pri stanovovaní výberového súboru treba využiť možnosť porovnať rodiny ktoré sa hlásia programovo ku kresťanským rodinám s inými rodinami, mladšie so staršími, rodiny v „dobrom“ materiálnom a finančnom zabezpečení s tými v horších podmienkach, prípadne využiť pri analýzach aj vzdelanostnú, regionálnu rozdielnosť a diferencovanú situáciu čo sa týka starostlivosti o závislé osoby.

Výskum nízkopríjmových rodín sa zameria na terénne zisťovania v domácnostiach rodín s nízkymi zárobkami, za účelom identifikácie väzieb medzi ich spotrebiteľskými výdavkami a vytváraním stabilizátorov rodinného života a výchovného prostredia pre výchovu novej generácie.

Vecné okruhy otázok

1. V čom sa rodiny obmedzujú a v čom nie:

- v oblasti základných potrieb – výživa, bývanie, oblečenie, doprava, komunikácie,
- v oblasti podpory rozvoja zručností a talentu detí,
- v oblasti rodičovského vedenia, usmerňovania a výchovy detí,
- v oblasti podpory športu a záujmov detí a dospelých
- v oblasti spoločného rodinne-využívaného času (dovolenky, spoločné výlety a návštevy kultúrnych, športových a spirituálnych aktivít),
- v ďalších oblastiach (doplnenie analýz ...)

2. Hodnotenie vlastných a verejných podmienok pre život:

Tu sa využijú

Otázka A. Či celkový príjem umožňuje uspokojovať len základné potreby, alebo aj záujmy, podporovať deti, rodičov, atď.

Otázka B: Ako rodiny hodnotia svoje konkrétne životné materiálne a sociálno-ochranné výzvy (napr. možnosť získať dobré bývanie, zabezpečenie v starobe, prácu, výchovu detí, prístup k zdravotníckym službám)

Otázka C: Ako hodnotia rozpočtovú politiku štátu pri výdajoch na rodinné dávky, garantovanie životného minima, podporu bývania, podporu v nezamestnanosti, podporu do staroby, atď.

3. Hodnotenie verejných politík v oblasti sociálnej ochrany - v kontexte so zodpovedaním otázky : Aké funkcie plnia sociálne dávky v rodinách žijúcich pod hranicou životného minima na rozdiel od rodín s nízkymi zárobkami v kontexte stability manželstva a rodiny ?

Tu sa využijú :

Otázka D.: Ako hodnotia aktuálne zabezpečenie rozličných oblastí sociálnej ochrany zo strany štátu (napr. zdravotníckej starostlivosti, v starobe, podpore rodiny, v nezamestnanosti, atď.)

Otázka E: Ako hodnotia konkrétne opatrenia verejných politík (napr. zníženie daní pre rodiny s deťmi, podpora jaslí a materských škôlok, spoločné zdaňovanie manželov, atď.)

Otázka F: Zisťovanie preferencií respondentov ohľadne naliehavosti orientácie výdavkov na rozličné oblasti sociálnej politiky (zdravotná starostlivosť, dávky pre rodinu, garancia životného minima, podpora školstva, kultúry, bývania, atď.)

4. Využívanie finančných a nefinančných stabilizátorov – v dotazníku sa položia zisťovacie otázky

Finančné stabilizátory:

- zárobok, podnikateľský príjem,

- naturálna pomoc,

- dávky sociálnej ochrany – prídavky na deti, rodičovský príspevok, iné dávky pre rodinu,

Nefinančné stabilizátory -

- podpora pre časové konto rodinných kontaktov a vnútorodinných aktivít členov rodiny,

- ďalšie – konkretizácia - doplnenie analýz ...

V nadchádzajúcom období sa pozornosť bude venovať na identifikáciu relevantných výskumných otázok v prepojení na ďalšie vedecko-teoretické a vecné zameranie celého projektu.

Použitá literatúra:

BEDNÁRIK, R. (2015): Rodina v riziku chudoby. In: Csontos, L. (ed.): Synoda o rodine a čo po nej. Zborník abstraktov z medzinárodného seminára Profamily 2015. Dobrá kniha: Bratislava, ISBN 978-80-7141-966-2

BEDNÁRIK, R., ŠMIDOVÁ, M., ŽUFFA, J. (2014): Empirické a metodologické východiská profamily stratégie. Dobrá kniha, Trnava, 2014, 72 s., ISBN 978-80-7141-877-1

BEDNÁRIK, R., PASTOR, K. (2014): Hranice chudoby a zmena spotrebiteľského správania slovenských domácností. In: Pauhofová, I., Želinský, T. (eds.): Zborník statí z 2. Medzinárodnej vedeckej konferencie „Nerovnosť a chudoba v Európskej únii a na Slovensku“, EF TU v Košiciach a EÚ SAV v Bratislave, Košice, s. 142-150, ISBN 978-80-553-1909-4

BEDNÁRIK, R. (2014): Rodina – dobro človeka (Sonda do života slovenských a európskych rodín). In: Viera a život, Vol. 24 (2014), No. 2, s. 3-10, ISSN 1335-6771

BEDNÁRIK, R.: Chudoba – údaje v indikátoroch chudoby. In: Ondrejko, P. (ed.): Rodina v súčasnej spoločnosti I, UKF Nitra, kat. sociológie: Nitra 2012 s. 67-81) ISBN 978-80-558-0048-6

BEDNÁRIK, R., PASTOR, K.: Identifikácia inflexného bodu zmeny spotrebiteľského správania. IVPR: Bratislava 2011, 28 s.

Databázy Eurostatu,

Databázy ŠÚ SR

KUCHAŘOVÁ, V. (2011): Harmonizace rodiny a zaměstnání, Fórum sociální politiky 6/2011, s.2-9

LENCZOVÁ, T. (2012): Rodinná politika na posilnenia rodiny, Mosty k rodine 3/2012, s. 5-6

MPSVR SR (1997): Koncepcia štátnej rodinnej politiky

Sociologický ústav AV ČR (2011-2016): séria opakovaných prieskumov verejnej mienky k problematike životnej úrovne, rodinných financií, sociálnych podmienok a sociálnej situácie domácností

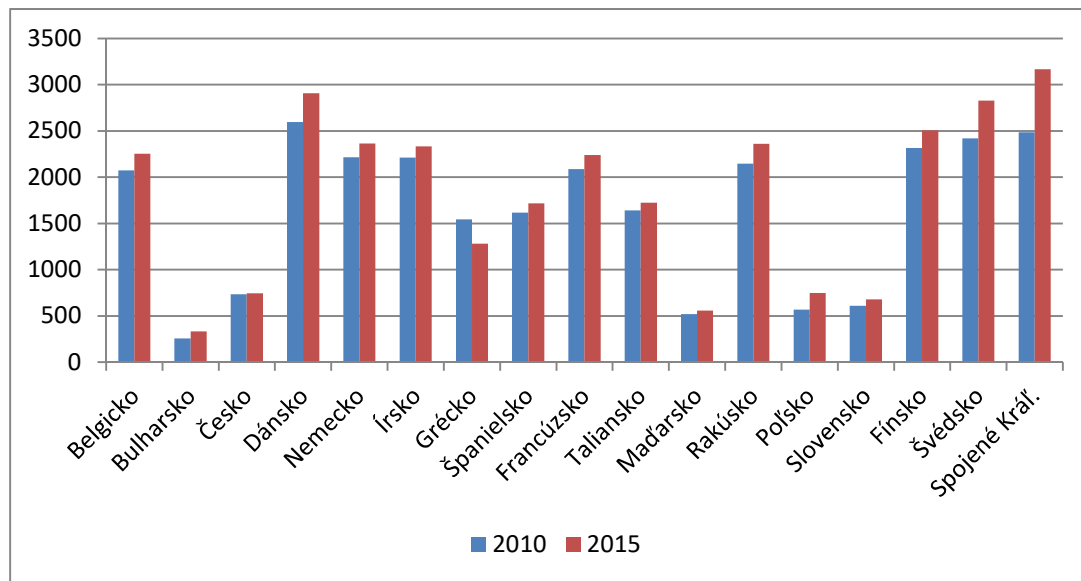
Legislatívne úpravy opatrení na podporu rodiny – na Slovensku

BEDNÁRIK, R. (2016): Stav sociálnej ochrany na Slovensku (Situácia k 1. Januáru 2016), IVPR: Bratislava, ISBN 978-80-7138-228-9

Príloha

Mesačné priemerné čisté zárobky v Eur – jednotlivec bez detí

Zdroj: Eurostat

Mesačné priemerné čisté zárobky v Eur – Slovensko - rodiny

	2010	2015
1 zarábajúci + 2 deti	757	831
2 zarábajúci (100% + 67%) + 2 deti	1122	1247

Zdroj: ŠÚ SR, Bratislava, vlastné prepočty

Čisté mesačné priemerné ekvivalentné príjmy domácností v Eur – Slovensko

	2010	2015
Spolu	565	608
2 dospelí + 2 deti	556	543
2 dospelí + 3 a viac deti	415	401

Zdroj: ŠÚ SR, Bratislava, vlastné prepočty

Zárobky a dávky pre rodinu (Eur mesačne)

Typ rodiny	2 dospelí a 2 deti	2 dospelí + 4 deti
Hrubý príjem otca	883	883
HP manželky	750	
Poistné	219	118
Daň	208	85
Čistý príjem	1206	680
Detský prídavok	47	94
Daňový bonus	43	86
Rodičovský príspevok		203
Netto príjem	1296	1063

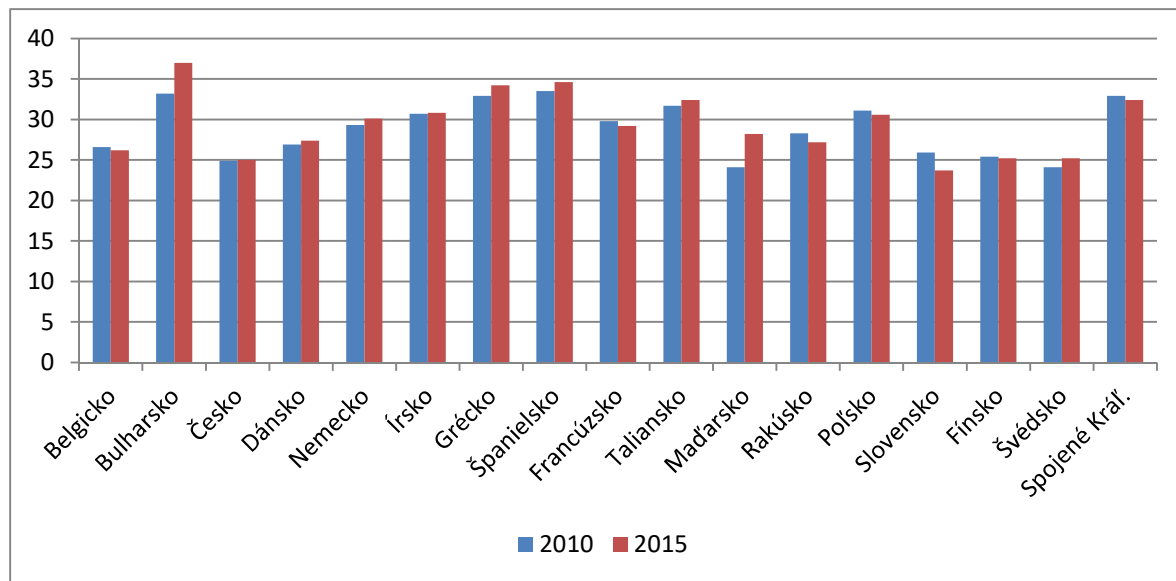
Zdroj: ŠÚ SR, Bratislava, vlastné prepočty

Podiel dávok z čistých príjmov (v %)

Typ rodiny	Čistý príjem	Detský prídavok	Daňový bonus	Rodičovský príspevok	Príjem zo zárobku
2 dospelí a 2 deti	100,0	3,6	3,3		93,1
2 dospelí 4 deti	100,0	8,8	8,1	19,1	64,0

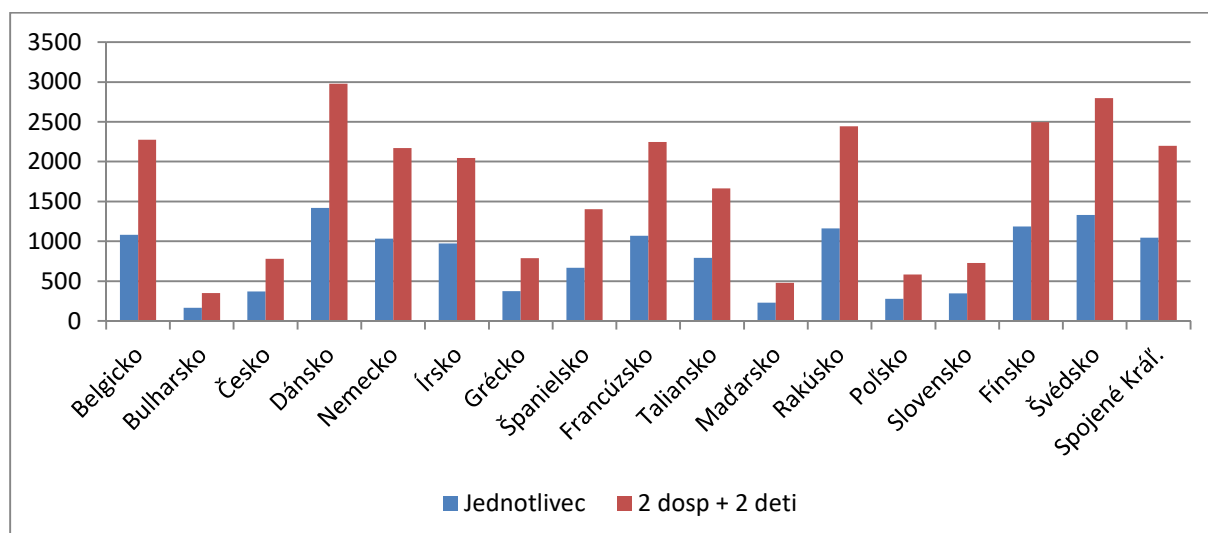
Zdroj: ŠÚ SR, Bratislava, vlastné prepočty

Gini koeficient (na škále od 1 do 100)

Zdroj: Eurostat

Hranica rizika chudoby (60% mediánu ekvivalentného príjmu) v roku 2015 - Eur

Zdroj: Eurostat

Miera rizika chudoby (hranicou chudoby je 60% mediánu ekvivalentného príjmu po sociálnych transferoch) v % na Slovensku

	2010	2015
2 dospelí + 2 deti	11,0	14,7
2 dospelí + 3+ detí	29,8	32,9
1 dospelý a dieťa/deti	25,0	29,9

Zdroj: Eurostat

Podiel osôb v riziku chudoby alebo v sociálnom vylúčení

	2010	2015
2 dospelí + 2 deti	13,4	18,5
2 dospelí + 3+ detí	33,7	37,9
1 dospelý a dieťa/deti	44,1	39,1

Zdroj: Eurostat

V kaplnke sv. Marty sa dotkol pápež František 2. 6. 2015 drámy dnešnej doby, že mnohé páry chcú mať namiesto detí radšej psa alebo mačku či iné domáce zviera. Tento fenomén poukazuje na to, že sa tým vzdávajú toho, čo by zodpovedalo osobe vo vzťahu k deťom, v čom sa napĺňa a zdokonaľuje manželská láska, ktorú si sľúbili. Veď manželstvo je zamerané na plodnosť, a deti majú svoj pôvod v snúbeneckej láske, čo sa dnes často nevníma v tomto svetle.

Dnešného človeka charakterizuje veľmi krehký emocionálny subjekt; pochybnosti o spoľahlivosti lásky a o hodnote manželského sľubu navždy. Mladí ľudia, ktorí uvažujú o uzavretí manželstva, majú ťažkosti uveriť láske, pretože láska sa stala tak krátkodobá, málo trvanlivá, že sa javí nedostatočne silná, aby poskytovala dostatočný základ pre rodinu. Mladé páry nedokážu veriť stabilite lásky a potrebujú novú nádej pre inštitúciu manželstva.

Moderná spoločnosť prináša pre manželský život veľké výzvy. V niektorých tradične kresťanských krajinách možno pozorovať, že zmysel pre vieru sa vytráca stále viac. Na iných miestach sa kresťanské náboženstvo zredukovalo na sortiment hodnôt, myšlienok a spoločenských aktivít. Chýba tak podstatný a zásadný prvok skúsenosti viery, totiž skutočné stretnutie s Ježišom Kristom – Božím Synom, a s ním celková obnova človeka s pohľadom na eschatológiu. To znamená, že hlboký význam kresťanského manželstva možno pochopiť len z kristologického a eschatologického hľadiska, čo umožňuje práve viera.

Manželstvo je viac než spolužitie s druhým človekom; je to definitívne rozhodnutie a priraduje sa k vzťahu Ježiša Krista k jeho neveste – Cirkvi. Táto skutočnosť sa môže javiť ako nedostihný vzor, ako to vidí pápež František vo svojej posynodálnej exhortácii *Amoris laetitia* 122, kde cituje myšlienku Jána Pavla II.: „Proti nespravodlivosti zavinenej hriechom, ktorý hlboko prenikol i do štruktúr dnešného sveta a často bráni rodine naplno rozvinúť jej život a základné práva, musíme sa všetci vzoprieť obrátením mysle a srdca a nasledovať Ježiša Krista v premáhaní vlastného sebeckta. Takéto obrátenie bude mať blahodarný a obnovujúci vplyv na spoločenské štruktúry.

Vyžaduje sa stále a nepretržité obrátenie, ktoré síce vyžaduje vnútorný odstup od všetkého zla a prilipnutie k dobru v celej jeho plnosti, v skutočnosti sa však uskutočňuje postupne, čo vedie vždy o kúsok ďalej. Rozvíja sa tak dynamický proces, ktorý pozvoľne napreduje spolu s postupným vnášaním Božích darov a požiadaviek jeho definitívnej a

absolútnej lásky do celého osobného a spoločenského života človeka. Je preto nevyhnutná pedagogická cesta, ktorá vedie k postupnému rastu, aby jednotlivých veriacich, rodiny, národy ba dokonca samu ľudskú kultúru trpezlivo viedlo to, čo už prijali z Kristovho tajomstva, postupne ďalej k získaniu bohatšieho poznania a plnšieho včlenenia tohto tajomstva do ich života.“ (*Familiaris consortio* 9).

Ján Pavol II. tu nepochybne vkladá manželstvo do procesuálneho diania. Ak sa však pozrieme na to, ako rozvíja súčasný pápež jeho myšlienku, môžeme konštatovať určitý posun významu v bode 9, kde Ján Pavol II. jednoznačne upozorňuje na potrebu sa „vzoprieť obrátením mysle a srdca a nasledovať Ježiša Krista v premáhaní vlastného sebeckta“ (FC 9) a chápe priestor manželského života ako umožňujúci posvätenie jedincov v manželskom zväzku. Pápež František interpretuje toto miesto v FC nasledovne: „Predsa však nie je dobré miešať rozličné úrovne: na dve osoby nemožno hodiť nesmiernu záťaž toho, aby dokonalým spôsobom reprodukovali jednotu, ktorá existuje medzi Kristom a Cirkvou, pretože manželstvo ako znamenie vyjadruje „dynamický proces, ktorý pozvoľna napreduje spolu s postupným vnášaním Božích darov“ (AL 122), hoci „manželia ´v sile sviatosti dostávajú vlastné a osobitné poslanie, aby mohli zobrazovať – od najjednoduchších, obyčajných vecí – tú lásku, ktorou Kristus miluje svoju Cirkev a neustále darúva svoj život za ňu“ (AL 121).

Pápež František týmto vyjadrením istotne dáva námiet pre diskusiu, pretože jeho formulácia nie je celkom jednoznačná, a môže budiť dojem, že ideál, ktorý predstavuje sviatosť, treba z pastorálnych dôvodov znížiť, keďže sa javí ako celkom odlišná rovina. Otázka je, v akom ohľade „hádzte sviatosť na manželov nesmiernu záťaž“ (AL 121). Ved' Cirkev má bojovať o to, aby poskytovala snúbencom primeranú prípravu na celoživotný zväzok, aby sa tak vytvorili čo najlepšie predpoklady pre vydarené manželstvo. Ďalšia otázka je, ako sa potom zamerať na pastorálny aspekt procesuálneho napredovania. Aký má byť východiskový nárok na tých, ktorí sa chcú zosobášiť v kostole a nie sú cirkevne socializovaní? Ako zabezpečiť mystagogickú prípravu snúbencov, ak chcú vstúpiť do sviatostného manželstva, ale nemajú čas alebo otvorenosť „nechať sa poučiť“? Kde ostáva priestor pre dôveru v Boha, ktorý sám posilňuje manželov osobitnou milosťou v tejto sviatosti?

Tieto otázky približujú klasický príklad napätia medzi dogmatickou a pastorálnou teológiou, ktorú intenzívne tematizoval Druhý vatikánsky koncil vo svojej konštitúcii *Gaudium et spes*. Nanovo rozlišovať situácie, znamenia času, kladie Koncil na srdce nielen

biskupom a kňazom, ale aj teológom a celému Božiemu ľudu. Čo má ostať nemenné v učení Cirkvi a v čom má hľadať nové cesty pre vydarené manželstvá, ktoré môžu pozývať a dodávať odvahu dnešným mladým ľuďom, aby sa nebáli odovzdať sa natrvalo svojmu partnerovi bez záväzkov, ktoré vytvárajú stabilný priestor deťom?

Cirkevné spoločenstvo dokáže poskytovať aj dnes pomoc mladým v individualistickom svete, aby pochopili, že manželstvo dáva človeku šancu k účasti na láske, aby dozrel k plnosti svojho človečenstva. Táto úloha kladie na Cirkev nárok, aby zvestovala pravého Boha, nesfalšovanú trojičnú lásku, a to zrozumiteľným jazykom. Cirkev a teológia má ohlasovať a liturgicky sláviť zjaveného Boha, ktorý všetkých povoláva k účasti na jeho bytí, ktoré spočíva vo vzťahoch.

Nový projekt o manželstve a rodine dáva príležitosť skúmať, ako možno obnoviť piliere dnešnej kresťanskej rodiny z hľadiska systematickej teológie na pomoc pastorácii. Žiadaná obnova sa dotýka ducha Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý obrátil pozornosť na všetky dobrá sviatostného manželstva.

V priebehu projektu obrátíme pozornosť na posynodálny dokument *Amoris laetitia* v súvislosti s predchádzajúcimi dokumentmi Magistéria. Preskúmame súčasnú literatúru z oblasti systematickej teológie a vytvoríme syntézu, berúc do úvahy aj výskumné výsledky spoluriešiteľov. Týmto postupom chceme tvoriť teológiu v duchu Koncilu: „rozlišovať znamenia času“ v súlade s reflexiou.

Hlavné ťažisko sa bude týkať pojmu sviatosti – chápania medzi veriacimi a mystagogického sprostredkovania manželom. Budeme hľadať nové aspekty k prehĺbeniu chápania sviatosti manželstva a sviatosti vôbec, čo vedie k budovaniu viery. Sviatosť manželstva nie je pragmatická, ani pozitivisticky hmatateľná, ale uchopiteľná jedine vo viere, ktorá sa rozvíja spolu s poznávaním veľkého Božieho tajomstva.

V plodnom napätí medzi systematickou a praktickou teológiou chce reflexia podnietiť a podporovať vydarenú prax, ku ktorej smeruje a ktorá má byť jej ovocím. Takou cestou môže byť projekt ukotvený v intenciách Druhého vatikánskeho koncilu.

Použitá literatúra

Papst Franziskus: *Amoris laetitia. Nachsynodales apostolisches Schreiben*. Freiburg, Basel, Wien : Herder 2016

Die Hoffnung der Familie. Ein Gespräch mit Gerhard Ludwig Müller. Würzburg : Echter, 2015.

G. Augustin, I. Proft *Hg.' *Rhr und Familie*. Freiburg, Basel, Wien : Herder, 2014.

Metódu, ktorú pápež František zvolil pre uskutočnenie synody o rodine v roku 2015, je možné charakterizovať principiálnou otvorenosťou pre problémy rodiny jej načúvaním. Nešlo o diskusiu o zmene učenia Cirkvi o manželstve a rodine, ale o reflexiu o otázkach pastoračnej starostlivosti a jej spôsoboch a pokus o jej prispôbenie súčasným problémom, ktoré najlepšie poznajú samotné rodiny. Pápež povedal, že chce počúvať ľudí, pretože je presvedčený, že Duch Svätý hovorí aj cez nich. Prosil o pomoc celý Boží ľud, aby pochopil reálne problémy, pretože iba tak možno lepšie ohlasovať evanjelium. To je dôležité aj v našom projekte : APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“, ktorý obsahuje viacero kvalitatívnych a kvantitatívnych empirických výskumov, no nezostane len pri nich.

1. Nie je dobre byť človeku samotnému

Súčasná kultúrna a spoločenská mentalita v Európe a v Severnej Amerike vyzdvihla hodnotu ľudskej osobnosti ako jednotlivca, zintenzívnila úsilie o rozvoj jeho individuálnej slobody, ktorý sa stal vrcholným ideálom politického snaženia. V súčasnej spoločnosti je konečne každý jednotlivec slobodný uskutočniť svoje vzťahy ako túži, bez toho, aby ho rodina podmieňovala, v zlom či dobrom. Chápe sa to ako jeden z najpozitívnejších výdobytkov modernej spoločnosti. Manželstvo sa uzatvára na základe osobnej príťažlivosti a citového prilnutia a stáva sa jediným miestom očakávania plnosti šťastia, stráca sa náboženská väzba. Jedinec sa zameriava na vlastné šťastie, ten druhý sa stáva iba prostriedkom pre dosiahnutie vlastného šťastia. Preto často preferuje spôsob života bez záväzkov, single, prípadne ako slobodná matka, čo mu umožňuje väčšiu flexibilitu a nezávislosť v naplňovaní svojho osobného šťastia. Prináša mu to však aj množstvo problémov, o ktorých súčasná konzumná kultúra mlčí. Dotazník k príprave sanody, mimoriadna aj riadna synoda o rodine poukázali na to základné biblické posolstvo o človeku: „Nie je dobre byť človeku samému. Urobím mu pomoc, ktorá mu bude podobná.“ (Gn 2,18). Práve táto osamotenosť je pre súčasného človeka čímsi charakteristickým, keď sa mu rozplynie mýtus autonómie a šťastia zabezpečeného rastúcim konzumom. Je síce v akomsi megapolis, no zostáva sám. Túto skúsenosť má aj súčasná rodina, o ktorej možno povedať s Bibliou: Nie je dobre byť rodine samotnej. To je dôvod, prečo ju má Cirkev na všetkých svojich úrovniach, počnúc pápežom až po jednotlivú farnosť počúvať a stáť pri nej. Z diskusie na oboch zasadaniach synody a z posynodálnej apoštolskej exhortácie *Amoris laetitia*

vyplývajú tri okruhy pastoračných výziev: manželstvo a rodina potrebujú sprevádzanie, sviatosť manželstva podobne ako sviatosti kresťanskej iniciácie (krst, prvé sväté prijímanie a sviatosť birmovania) potrebuje mystagogickú katechézu; rodina ako domáca cirkev, ktorá tvorí základnú bunku farského spoločenstva; premena farnosti na reálne spoločenstvo (spoločenstvo spoločenstiev)

2. Sprevádzanie manželstva

Úmyslom synody bola požiadavka na všetky kresťanské komunity prehĺbiť a hlbšie premyslieť pastoráciu rodín. Išlo o to vnútorne premyslieť celú koncepciu pastorácie v koncentrácii na rodinu ako jej základnú jednotku. Malo by to znamenať nasledujúce: vyjsť od pastorácie mládeže nasmerovanej k manželstvu cez neskoršie sprevádzanie prvých rokov mladých manželstiev so začlením do života kresťanskej komunity a s pochopením zodpovednosti za kresťanskú iniciáciu detí sústredenú okolo nedeľnej Eucharistie, miesta kde sa buduje Božia rodina. Na tomto pozadí je postavený nespochybniteľný vzťah medzi rodinou a kresťanskou komunitou. Dnes je bohužiaľ veľká vzájomná vzdialenosť (odcudzenosť) medzi rodinou a cirkevnou komunitou. V mnohom platí, že kresťanské manželstvo sa chápe ako súkromná záležitosť. Býva to tak, že po uzavretí manželstva sa o mladých manželov a rodinu vo farnosti už nik nezaujíma. Takto to však nesmie byť a tak sa ani oni nesmú cítiť, nesmú sa cítiť osamelí. Celá kresťanská komunita je povolaná mladých manželov a rodinu prijímať a sprevádzať ich v rozličných fázach rodinného života. Kresťanská komunita sa nemôže nezaujímať o komplikácie a prípadné krízy manželského života, musí im byť blízka nielen v slávnostných a šťastných chvíľach, ako je narodenie detí, ale aj v tých ťažkých, akými sú choroba a smrť blízkych osôb. To možno povedať parafrázujúc začiatkové slová pastorálnej konštitúcie *Gaudium et spes*, radosti a nádeje, žalosti a úzkosti nových rodín sú zároveň radosťami a nádejami, žalosťami a úzkosťami kresťanskej komunity, ktorá ich sprevádza a prijíma. Častým problémom je, že príprava na manželstvo je zredukovaná na niekoľko stretnutí skôr technického charakteru o samotnom priebehu sobášneho obradu. V komentároch sa objavuje potreba určitej mystagogickej katechézy ohľadom sviatosti manželstva podobne, ako to je v prípade sviatostí kresťanskej iniciácie (krst, Eucharistia, birmovanie). Jej cieľom nie je príprava na prijatie sviatostí, ani odovzdať kresťanom nejaké poznatky, ale týchto kresťanov formovať a vtiahnuť ich do tajomstva, ktoré slávil. Podľa sv. Ambróza neuvádza do sviatostí, ale do ich zmyslu, ktorý ich spája s jediným tajomstvom dejín spásy, s Božím plánom s človekom. Preto je založená na biblickom zjavení a vedie ku konkrétnej inkulturácii v danej dobe a prostredí. Tu sa otvárajú

pre pastorálnu teológiu nové výzvy a úlohy ohľadom vovedenia manželov do tajomstva sviatosti manželstva, ako prostriedku spásy a posvätenia.

3. Domáca cirkev

Každý človek má potrebu druhého, ktorý ho doplní. Nemôže žiť sám. V biblickej správe o stvorení v prvej kapitole knihy Genezis posvätný autor píše: „A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril.“ (Gn 1,27) Ľudská bytosť od samého začiatku nie je „ja“, ale jedno „my“. ... Tejto prvej rodine Boh dáva dve základné úlohy: starostlivosť o stvorenie a rozmnožovanie generácií až do skončenia sveta. Je to vznešené povolanie a univerzálna misia, ktorá vtlačá manželskej láske dynamiku, ktorá prekračuje rodinné ohraničenie. Rodina je povolaná, aby odhalila svoje povolanie a misiu. Bohužiaľ postmoderná individualistická kultúra smeruje opačne ako toto povolanie a misia. Rodina má jednu dôležitú charakteristiku a tou je láska, ktorá umožňuje človekovi vyjsť z uzavretosti svojej samoty a ísť k druhému. Sv. Ján Chryzostom tušil väzbu medzi rodinou a kresťanskou komunitou. Hovoril o rodine ako o domácej cirkvi, ktorá sa začleňuje do cirkevnej obce. Jedna potrebuje druhú. Rodina je jediným miestom, kde je možné, aby osoba nadobudla skúsenosť stability a nezištnosti – samozrejme je nutné rozhodnúť sa žiť túto príležitosť ktorá sa ponúka – vzťahy sú stále stabilnejšie a pevnejšie, oproti tým vzťahom, ktoré sa ponúkajú vo svete poznačenom obchodným duchom má dať a dať, čo je konzumizmus. Matky vytvárajú veľmi silný liek na egoistický individualizmus: hovorí to slovo matka samo o sebe. Individuum hovorí, že sa nedá deliť. Matky sa však delia na dvoje, keď dávajú život dieťaťu a dávajú mu rásť. Rodina je miestom prežívania, rastu a odovzdávania viery. Osobitné miesto v ňom má život z Božieho slova, zdokonaľovanie sa v čnostiach a vydávanie svedectva.

4. Farnosť – živé spoločenstvo

Väzba rodina s cirkevnou komunitou je určujúca. V súčasnej situácii človeka sa utvára nový impulz pre cirkevnú misiu a jej hodnovernosť práve tu. Iba živé komunity a živé a životaschopné rodiny zachovávajú to veľké tajomstvo, ohľadom Krista a Cirkvi, o ktorom hovorí Apoštol (por. Ef 5,21 podriadujte sa jedni druhým v bázni pred Kristom). Tu sa rozširuje obzor, a naznačuje sa, že je potrebná nová rodinná pastorácia, alebo inak povedané inšpirovať rodinným duchom cirkevný život, pretože stávajú sa stále viac Božou rodinou stáva sa kvasom, ktorý pomáha ľudstvu stávať sa rodinou národov. Cirkev ponúka rodine sieť bratstva, konkrétnej solidarity v časoch núdze, podporu pre jej duchovný rast, ako

i sprevádzanie na potrebný čas. Prvou úlohou kresťanskej komunity je prijatie a sprevádzanie. Dnes má každá kresťanská komunita veľkú zodpovednosť pozorne prijímať a sprevádzať svoje deti či už v príprave či v spolupráci na raste ich manželstva, ako i pomáhať ich manželským úlohám v prvých krokoch kresťanských manželov. Zrodenie novej rodiny je vzácna odpoveď na život samotnej komunity. To si vyžaduje obnovu farského spoločenstva, aby sa farské spoločenstvo vytvorilo ako pravé husté tkanivo ľudských vzťahov. Je to výzva, aby preberala aj niektoré dimenzie života, ktoré mala v minulosti obce, vytváraním sociálnych štruktúr, ktoré umožnia človekovi jeho vyvážený život ako osoby uprostred spoločenstva. Poukazuje na potrebu, aby sa rodiny vo farnosti združovali, vzájomne podporovali, apoštolovali v duchu koncilu, aby rodiny boli apoštolkami rodín. To všetko otvára množstvo úloh, ktoré stoja pred pastorálnou teológiou manželstva a rodiny ako aj pred ich praktickou pastoráciou.

Použitá literatúra

Amoris laetitia: Posynodálna exhortácia Svätého Otca Františka o láske v rodine. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2016 ISBN 978-80-8161-218-3

BEDNÁRIK, R., ŠMIDOVÁ, M., ŽUFFA, J.: *Empirické a metodologické východiská profamily stratégie.* Trnava : Dobrá kniha, 2014, ISBN 978-80-7141-877-1

BRAUNSTEINER, G., CSONTOS, L., FILIPEK, A.: *Nové formy pastorácie a spirituality rozvedených katolíkov po Druhom vatikánskom koncile.* Trnava : Dobrá kniha, 2014, ISBN 978-80-7141-872-6.

CAVAGNARI, G.: *Le Famiglia «Chiesa domestica», Soggetto e oggetto dell'azione evangelizatrice al servizio del regni di Dio.* Roma: LAS – Libreria Ateneo Salesiano, 2015 ISBN 978-88-213-1175-8

JENÍK, L., KARABA, M., NEMEC, R.: *Filozofické východisko profamily stratégie* Trnava : Dobrá kniha, 2014 ISBN 978-80-7141-881-8

PAGLIA, V., SCIORTINO, A.: *La famiglia – Vocazione e missione nella Chiesa e nel mondo.* Milano: San Paolo, 2015 ISBN 978-88-2159-371-0

Slovo nádeje : formy spirituality katolíkov, ktorí žijú v nesviatostnom manželstve. (Ed. Ladislav Csontos), Trnava : Dobrá kniha, 2010 ISBN 978-80-7141-698-2.

1. Manželstvo základné spoločenstvo ľudstva

Podstatný prameň teológie predstavuje manželstvo ako spoločenstvo muža ženy. Dve správy o stvorení sa končia scénou, ktorá tvorí základ ustanovizne manželstva. V jahvistickej správe: *Jahve Boh utvoril ženu a priviedol ju k človekovi. Vtedy človek zvolal: To už hej! To je kosť z mojich kostí a telo z môjho tela! Bude sa volať ‚žena‘ lebo bola vzatá z muža! „Preto muž opúšťa svojho otca a svoju matku a priľne k svojej žene a stávajú sa jedným telom. (Gn 2,22-24)*

Boží úmysel je výslovne vyjadrený slovami: *„Nie je dobré byť človeku samotnému. Nuž učiním mu pomocnicu, ktorá mu bude podobná.“ (2,18)*. Túto pomocnicu si môže nájsť iba v tej, ktorá je *„mäsom z jeho mäsa a kosťou z jeho kostí“ (2,21n)*. Boh ju stvoril pre neho; preto človek opustí otca a matku a privinie sa k nej láskou a budú *„jedným telom“ (2,24)*. Takto pohlavnosť nájde svoj zmysel v tom, že vyjadrí v telesnosti jednotu dvoch bytostí, ktoré Boh pozýva, aby si pomáhali vo vzájomnej láske. Po hriechu však bude príležitosťou znepokojenia *Vtedy sa obidvom otvorili oči a poznali, že sú nahí, zošili si figové listy a urobili si z nich zásterky. (3,7)* a na život ľudskej dvojice budú odteraz číhať utrpenie a pokušenie náruživosti alebo pokušenie ovládať druhého (3,16). Ale aj napriek tomu plodnosť bude pre *„matku žijúcich“ (3,20)* trvalým Božím dobrodením *Človek poznal Evu, svoju ženu; ona počala a porodila Kaina a povedala: „Z vôle Jahveho som získala muža.“* Kňazská správa (Gn 1) je menej zaťažená dramatickými prvkami. Človek stvorený na Boží obraz, aby ovládal zem a zaľudnil ju, je v skutočnosti ľudským párom *Boh povedal: Urobme človeka na svoj obraz, aby sa nám podobal, nech vládnu nad morskými rybami, nad nebeským vtáctvom, nad dobytkom, nad všetkou divou zverou a nad všetkými drobnými živočíchmi, čo sa plazia po zemi. Boh stvoril človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, stvoril ich ako muža a ženu (1,26n)*. Plodnosť sa tu javí ako sám cieľ pohlavnosti, ktorá je sama osebe čímisi výborným, ako aj celé stvorenie *Boh videl všetko, čo urobil: a hľa, bolo to veľmi dobré. (1,31)*. Takto sa potvrdzuje Boží ideál manželskej ustanovizne, skôr ako hriech pokazil ľudské pokolenie. Potom Boh začína výchovu svojho ľudu, dáva mu svoj Zákon, ale ustanovizeň manželstva už nie je na úrovni tohto prvotného ideálu.

2.Obnova narušeného spoločenstva manželov Kristom

Ježiš sa neuspokojuje tým, že privádza ustanovizeň manželstva opäť k tej prvotnej dokonalosti, ktorú ľudský hriech zatemnil. Dáva jej nový základ, ktorý jej poskytuje jej náboženský význam v Božom kráľovstve. Skrze Novú zmluvu, ktorú zakladá vo svojej vlastnej krvi *lebo toto je moja krv, krv zmluvy, ktorá sa vylieva za všetkých na odpustenie hriechov.* (Mt 26,28), sa on sám stáva Ženíchom Cirkvi. Preto pre kresťanov, manželstvo je „veľkým tajomstvom so zreteľom na Krista a Cirkev“ (Ef 5,32). Podriadenie Cirkvi Kristovi a Kristova výkupná láska k Cirkvi, ktorú spasil, sú živým pravidlom, ktoré majú manželia nasledovať; budú toho schopní, lebo milosť vykúpenia zasahuje samu ich lásku, naznačujúc jej svoj ideál (Ef 5,21-33). Ľudská pohlavnosť, ktorej normálne požiadavky treba rozumne oceňovať (1 Kor 7,1-6), je takto prevzatá do svätej reality, ktorá ju premieňa.

3.Starosť samotných manželov o základné vytváranie rodinného spoločenstva

Manželia samotní sú povolani pracovať na budovaní svojho rodinného spoločenstva, k dosahovaniu zrelosti vzťahov, vzájomným prežívaním viery, starosťou o duchovný život aj o vlastnú rodinu po každej stránke. Veď vo sviatosti manželstva okrem druhého stupňa posväcujúcej milosti dostali úžasný dar štyroch pomáhajúcich milostí: aby celý život dokázali žiť v rastúcej láske, vo vytrvalej svornosti, vo vzájomnej vernosti a aby sväto vychovali deti s evanjelizačným odovzdaním viery a dôkladnou prípravou do života. Tak ako sľúbili pri obetovaní každého dieťaťa počas krstu: *Bože, žehnaj naše dieťa, aby jeho život bol tebe na slávu, jemu na spásu, nám na radosť a svetu na osoh* (Obrady krstu detí. Trnava : SSV, 1976, s. 45). To je najpodstatnejšie poslanie manželov - rodičov pri formovaní rodinného spoločenstva, aby ich deti nezradili prvého darcu ich života Boha, nesklamali namáhavú a obetavú výchovu svojich rodičov, aby mali radosť zo života (porov. Tob 4,3-19; 1 Jn 2,12-17). Rodičia sú zodpovední za výchovu svojich detí. Deti sú z piety voči rodičom zviazané láskou, úctou a poslušnosťou.

Rodina je prirodzené spoločenstvo, ktorému právo jestvovania a podpory zaručuje Boží zákon. Podľa Druhého vatikánskeho koncilu *rodina je základom spoločnosti* (GS II, 52). Ona je prvotná bunka spoločenského života, je osobitným prejavom a uskutočňovaním cirkevného spoločenstva a volá sa tiež *domáca cirkev*. Rodina je privilegované spoločenstvo povolané uskutočňovať spoločné uznesenie manželov ako aj starostlivú spoluprácu rodičov pri výchove detí, je zameraná na dobro manželov a na plodenie a výchovu detí. Muž a žena sú celkom rovnoprávni vo veciach týkajúcich sa osobnosti a ľudskej dôstojnosti ako aj vlastných dobier

manželstva (porov. SKTS 2015), aby ich život bol prínosom pre Cirkev aj spoločnosť.

4. Aktuálna situácia rodiny

Pápež František v *Amoris letitia* uvádza „Verní učeníu Krista, pozeráme sa dnes na realitu rodiny v celej jej zložitosti, na jej svetlé i tienisté stránky. [...] Antropologicko-kultúrna zmena dnes ovplyvňuje všetky aspekty života a vyžaduje si analytický a diferencovaný prístup.“ (Relatio Synody 2014) Väčšie zhodnotenie osobnej komunikácie medzi manželmi prispieva k poľudšteniu celého rodinného spolunažívania [...]. Jednotlivcom zo strany spoločenských štruktúr dostáva menšia opora pre ich citový a rodinný život“ (Relatio Synody 2015).

Okrem toho „je rovnako potrebné vziať do úvahy rastúce nebezpečenstvo prameniace z vyhroteného individualizmu, ktorý deformuje rodinné zväzky a každého člena rodiny pokladá za samostatný ostrov, takže v niektorých prípadoch preváži predstava o subjekte, ktorý sa konštruje podľa vlastných túžob, považovaných za absolútne“. „Napätia vyvolané vyhrotenou individualistickou kultúrou vlastníctva a pôžitku plodia vnútri rodín dynamiku neznášanlivosti a agresivity.“ (Relatio Synody 2015). Rytmus súčasného života, stres, spoločenský a pracovný systém, pretože to všetko sú kultúrne faktory, ktoré ohrozujú možnosť prijatia trvalých rozhodnutí. Zároveň existujú dvojznačné javy. Napríklad cení sa personalizácia, ktorá smeruje k autenticite, skôr než k opakovaniu vopred určeného správania. Je to hodnota, ktorá môže podnieť rozličné schopnosti a spontánnosť, ak je však zle orientovaná, môže viesť k postojom trvalej nedôverčivosti, k úteku od povinností, uzatvoreniu sa do pohodlia, k arogancii. Sloboda výberu umožňuje plánovať vlastný život a čo najlepšie zveľaďovať seba samého; ak jej však chýbajú vznešené ciele a osobná disciplína, degeneruje na neschopnosť štedrého sebadarovania. *De facto* v mnohých krajinách, kde klesá počet manželstiev, zároveň stúpa počet osôb, ktoré sa rozhodujú žiť samy alebo žijú s inými bez toho, aby s nimi zdieľali spoločnú domácnosť. Môžeme zdôrazniť aj chvályhodný zmysel pre spravodlivosť; ak však nie je správne chápaný, premieňa občanov na klientov, ktorí si vyžadujú len poskytovanie služieb (porov. *Amoris letitia* 32-33).

5. Pomoc príbuzných k rozvoju a dozrievaniu manželstiev a tiež aj v kríze

Rodine v kríze majú pomôcť predovšetkým príbuzní súrodenci, rodičia, starí rodičia, krstní a birmovní rodičia alebo priatelia (V núdzi poznáš priateľa), ktorí sú najbližším

organickým spoločenstvom (porov. 1 Kor 12,12-27). Dobrou radou, modlitbou alebo akoukoľvek osožnou a zachraňujúcou pomocou ako súčasťou riadneho kresťanského života podľa 7 skutkov telesného a duchovného milosrdenstva. Z filozofického hľadiska priateľ je niekto, koho dobre poznáme a milujeme a kto nás pozná a miluje z dôvodov cnosti. Biblický pojem v NZ pridáva k tomu aj úplnú nesebeckosť podľa príkladu Ježiša Krista, ktorého láska bola šľachetná, odpúšťajúca a usilujúca sa o blaho všetkých, ktorých miloval (Jn 15,15; porov. SKTS).

6. Pomoc spoločenstiev k dozrievaniu manželstva a rodiny, ale aj v kríze

Ďalšou formou ku zdravému rastu jednotlivca aj rodiny je spoločenstvo. Spoločenstvo (lat. *communio* vzájomná jednota, spojenie, účasť), komunita, najmä kresťanská, skupina veriacich spojených spoločnou vierou v Krista, spoločnou bohoslužbou, spoločnou príslušnosťou k božsky ustanovenej autorite, ktorá „mala jedno srdce a jednu dušu“ (Sk 4,32). Také sú napr. *spoločenstvá kresťanského života*, nové pomenovanie pre reorganizované *maríánske kongregácie*. Sú to skupiny mužov a žien, dospelých aj mladých ľudí, ktorých cieľom je rozvíjať svoje kresťanské povolanie vo svete. Reorganizovali sa vo svetle Druhého vatikánskeho koncilu a podľa štatútov, vyhlásených pápežom Pavlom VI. v r. 1971. Tieto spoločenstvá sa zakladajú na duchovných cvičeniach sv. Ignáca. Nachádzajú sa vo vyše 40 krajinách a svoju svetovú federálnu kanceláriu majú v Ríme.

Aktuálnou možnosťou sú spoločenstvá neokatechumenátnej cesty (vznikla 1964 na spôsob katechumenátu prvotnej Cirkvi), ktorá na základe požiadavky pápeža bl. Pavla VI., počas Druhého vatikánskeho koncilu žiadajúceho obnoviť katechumenát, z dôvodu, že mnohí pokrstení nemajú vieru, lebo do nej neboli uvedení iniciáciou. Štatút na túto formu novej evanjelizácie pre dnešné časy schválil pápež sv. Ján Pavol II. 29.6.2002 v Ríme. Tieto spoločenstvá pracujú na základe *Obradu uvedenia dospelých do viery*, podľa triády Slovo, liturgie zmierenia aj Eucharistie, tvoria spoločenstvá na znovuoobjavenie krstu ako prameňu večného života darovaného zmŕtvychvstalým Kristom na spásu všetkých ľudí.

Konferencia biskupov Slovenska na svojom portáli uvádza 32 hnutí, cez ktoré veriaci rozličných stupňov podľa veku a povolaní, aby zapojením sa do týchto animovaných spoločenstiev mohli objavovať plnohodnotný život a z farností tvorili tvorilo spoločenstvo ako jednu veľkú rodinu, kde má každý svoje miesto, aby Kristus mohol cez neho obnovovať rodiny.

Použitá literatúra

Sväté písmo. Jeruzalemská Biblia. Ed. J. Ďurica SJ, Trnava : Dobrá kniha 2015. Piate revidované vydanie. AH: 188. ISBN 978-80-7141-945-7

Amoris letitia. Posynodálna exhortácia Svätého Otca Františka o láske v rodine. Trnava : SSV, 2016.

AMBROS, P.: *Rodina – svetlo v temnote sveta. Eschatologická východiska k četbě současné diskuze o manželství.* Olomouc : Refugium Velehrad – Roma 2015. ISBN 978-80-7412.232-3

CSONTOS, L.: Sväté písmo ako prameň spirituality pre rozvedených katolíkov, ktorí žijú v stave, čo im neumožňuje prijímať sviatosti. In : LICHNER, M. Ed. : *Sväté písmo ako duša teológie.* Trnava : Dobrá kniha 2015. S. 313-329. AH 1,39. ISBN 978-80-7141-958-7

CSONTOS, L.: Nové nadšenie ohlasovania viery pre západnú civilizáciu. In : *Viera a život* 2015. Roč. XXV, č. 3. S. 3-12. AH –0,4. ISSN 1335-6771

CSONTOS, L.: Zbierka divadelných hier Mariánskych kongregácií. Obdobie prvých otcov Česko-Slovenskej viceprovincie Spoločnosti Ježišovej. Trnava : Dobrá kniha, 2016.

CSONTOS, L.: *Verejne aj utajene. Jezuiti na Slovensku v rokoch 1919 až 2014.* Olomouc : Refugium Velehrad – Roma 2015. 336 s. AH: 17,6. ISBN 978-80-7412-227-9

DOLINSKÝ, J.; Kyselica, J.; Ďurica, J.: *Inšpirácie pre nové formy pastorácie a spirituality rozvedených katolíkov po Druhom vatikánskom koncile.* Trnava : Dobrá kniha 2015. 76 s. AH: 5,78. ISBN 978-80-7141-949-5

ĎURICA, J.: Biblické aspekty ľudskej zrelosti. In : *Studia Aloisiana* 2011, roč. 2, č. 1, s. 41-55, ISSN

ĎURICA, J.: Sociálne postavenie kresťanskej rodiny na Slovensku. In : *Rodina v súčasnom svete: Sociálna služba a pastorácia rodín.* Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava : Dobrá kniha, 2007 pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity. ISBN 978-80-7141-587-9

ĎURICA, J. a kol.: *Stručný katolícky teologický slovník.* Trnava : Dobrá kniha 2015. ISBN 978-80-7141-955-6

ĎURICA, J.: Pomoc neokatechumenátu rozpadnutým rodinám. In : *Teologický časopis,* 2010. roč. VIII, č. 1, Trnava : Dobrá kniha, s. 133-143, ISSN 1336-3395

ĎURICA, J. : Predstavenie projektu Stručného katolíckeho teologického slovníka. In : *Stručný katolícky teologický slovník.* Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava : Dobrá kniha 2015. S. 9-46. AH: 2,32. ISBN 978-80-7141-955-6

ĎURICA, J.: Bednárík, Rastislav – Šmidová, Mária – Žuffa, Jozef: *Empirické a metodologické východiská profamily stratégie*. Vyd. Dobrá kniha, Trnava 2014. 71 s. In : Viera a život 2015. Roč. XXV, č. 3. S. 93-94. AH –0,05. ISSN 1335-6771.

ĎURICA, J.: Jeník, Lukáš – Karaba, Miroslav – Nemeč, Rastislav: *Filozofické východisko profamily stratégie*. Vyd. Dorá kniha, Trnava 2014. 78 s. In : Viera a život 2015. Roč. XXV, č. 3. S. 91-93. AH –0,1. ISSN 1335-6771

Léon Dufour, X. *Slovník Biblickej teológie*. Trnava : Dobrá kniha, 2015. ISBN 978-80-7141-900-6

ŠMIDOVÁ, M.: Formy sociálnej pomoci ľuďom na Slovensku. In : Wybrane instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy wsparcia rodziny. Krakow : Wydawnictwo Ojców Redemptorystów, 2016, s. 45-56. AH: 1,0 ISBN 978-83-7631-665-9

VOJTKO, S.: *Biblické katechézy pre deti predškolského veku*. Bratislava : LÚČ 2016. 221 s. ISBN 978-80-8179-040-9

Obrady krstu detí. Trnava : SSV, 1976.

Obradu uvedenia dospelých do kresťanského života. Trnava : SSV, 1993.

Štatút na formu novej evanjelizácie pre dnešné časy schválil pápež sv. Ján Pavol II. 29.6.2002 v Ríme.

<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/rehole-a-spolocenstva/p/hnutia-a-spolocenstva>.

Mgr. Mgr. Lukáš Jeník, PhD.: **Ideológia prirodzeného zákona a ideológia rodu. Dialóg, konfrontácia, konflikt?**

Cieľom anotácie príspevku na jesennom seminári PROFAMILY 2016 je poukázať na kontext konfliktu medzi teóriou prirodzeného zákona a problematikou genderovej teórie či širšie, genderových štúdií. Tieto dve teórie sa javia ako protikladné, pokiaľ vychádzame zo stanoviska prirodzenoprávnej teórie alebo konštruktivizmu v pozadí feministickej filozofie. Teória prirodzeného zákona má svoje korene v platónsko-aristotelovskom a nemenej tiež v Akvinského filozofickom uvažovaní.⁴ Prirodzenosť človeka ako aj prirodzenosť plánu stvorenia a účelu, ktorý nemožno meniť je základným ideovým východiskom, ktoré sa nezriedka prezentuje ako jednoliata myšlienka. V konfrontácii so zjednodušenou ideou nemennej prirodzenosti je genderová teória ako konštruktivistický smer v úplnom protiklade k východiskám konceptu prirodzeného zákona.

Zámerom hlbšej analýzy a postupného prehĺbovania poznania jednotlivých teórií nie je len ich lepšie pochopenie, poznanie kritických miest, ale zároveň je ambíciou uchopiť motivácie v pozadí týchto teórií. Práve tu sa ukazuje možnosť nedorozumenia v chápaní rodovej teórie. Zaiste metafyzické východiská feministickej filozofie sú v protikladnej pozícii k aristotelovsko-tomistickej filozofii, ale bez ohľadu na filozofický rozpor, motivácia feministickej filozofie je viac praktická ako teoretická.⁵ Feministickú filozofiu ako aj genderovú teóriu charakterizuje predovšetkým politicko-právne zameranie. Bez ohľadu na to, ako dokonale je aristotelovsko-tomistický model prirodzeného zákona premyslený, feministická filozofia nereaguje primárne na metafyzický koncept osoby, ale na situáciu rodovej nerovnosti, rodových stereotypov a diskriminácie, ktoré sú prítomné takpovediac tu a teraz. Tieto teórie vychádzajú z faktu sociálnej diskriminácie a práve tento postoj ich môže legitimizovať.

Diskusii na tému genderových štúdií sa v kruhoch, ktoré môžeme označiť za konzervatívne často nedostáva vecného zhodnotenia. Podobne aj teória prirodzeného zákona je často považovaná za teologický relikv v etike. V tradičnejšie moderovaných diskusiách sklzáne pohľad na genderové štúdie na vypichnutie exaltovaných prejavov, extrémnych pozícií, a tak argumentovanie *ad hominem* zvíťazí nad argumentmi *ad rem*. Nezriedka

---

⁴ CHABADA, Michal: *Prirodzený zákon v scholastike a širšej dejinno-filozofickej perspektíve*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2014, s. 15.

⁵ CHABADA, Michal: *Prirodzený zákon v scholastike a širšej dejinno-filozofickej perspektíve*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2014, s. 23. Zatiaľ čo pre Platóna a Aristotela je prirodzenosť človeka zviazaná s témou prirodzenosti človeka ako spoločenského tvora žijúceho v polis, pád tohto sociálno-politického momentu ovplyvnil hľadanie nového ukotvenia pojmu prirodzenosť. Pojem prirodzeného zákona je implantovaný do témy vecného zákona. Cnostný človek je ten, „kto sa riadi prirodzeným zákonom, pripodobňuje sa Logu, žije v súlade s jeho riadením“.

dochádza k uzavretiu a politizácii oboch teoretických postojov a konfrontácia sa mení na konflikt. Ambíciou hlbšej analýzy, ktorá vychádza zo širšieho kontextu nazerania na tému prirodzenosti z pohľadu iusnaturalnej teórie a tiež z pohľadu genderových štúdií, je ukázať možnosti prieniku medzi jednotlivými postojmi a tak načrtnúť aj perspektívu dialógu.

Téma rodu sa objavuje aj v knihe *Just Love. A Framework for Christian Ethics*⁶ americkej katolíckej teologičky Margaret A. Farley. Farley nepracuje s pojmom prirodzenosti človeka a spolu s odlišnými antropologickými teóriami vedie jej skúmanie odlišným smerom. Ako kľúčový faktor jej skúmania možno identifikovať orientáciu na význam a rehabilitáciu tela a telesnosti. Farley identifikuje dve kľúčové teórie tela v kresťanskej kultúre, ktoré ovplyvňujú nielen povahu kultúry, ale aj celkový etický rámec.

Prvá teória tela je postavená na myšlienke monizmu a za jej prejav v modernej antropológii možno považovať akýkoľvek redukcionistický koncept – a to nie len materialistický, ale aj idealistický.

Druhý ideový koncept, ktorý sa premietol do teórie tela je substanciálny dualizmus. Akékoľvek odlišovanie tela a nemateriálnej duše, sémantické či substanciálne, je podľa Farley dedičstvom helénskych konceptov ľudskej prirodzenosti.

Predstava, že tieto dva postoje sú akoby prekonané a ich dosah na naše uvažovanie o prirodzenom zákone a etických konzekvenciách už nemá svoju sociálnu a historickú pôsobnosť je podľa americkej autorky mýtus, ktorý je demytologizovaný radom sociologických a historicko-filozofických štúdií. Spomenúť stačí *Dejiny sexuality* od Foucaulta, diela autorov ako Ariès, Laqueur a pod.⁷ Problematika genderových štúdií a skúmania rodu začína práve pri identifikácii filozofických východísk v pozadí teórie tela, a nie v modernej koncepcii freudovskej teórie a pod. Rodovú teóriu nemožno chápať ako akciu, ale ako reakciu. Gender studies tak možno chápať ako riešenia dlhotrvajúcej diskusie o povahe telesnosti a pod.

To, čo sa Farley snaží povedať je, že novoveké teórie rodu, – voči ktorým sa z pozície konzervatívnych mysliteľov nezriedka namieta, že sú len ideologizmy – nie sú nezapríčené, ale naopak. V ich pozadí stojí príčina, ktorou je objektívna a stále problematická diskusia o problematike tela. Práve v tomto diskurze vyvstávajú nielen otázky rodovej teórie, ale aj celkového chápania telesnosti.

---

⁶ Porov. FARLEY, M. A.: *Just Love. A Framework for Christian Sexual Ethics*. New York; London : Continuum International Publishing Group. 2012.

⁷ Porov. LAQUEER, Thomas: *Making Sex. Body and Gender from Greeks to Freud*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1990. FOUCAULT, Michel: *Moc, subjekt a sexualita : Články a rozhovory*. Bratislava : Kalligram, 2000. FOUCAULT, Michel: *Dějiny sexuality III. : Péče o sebe*. Praha : Hermann & synové, 2003. FOUCAULT, Michel: *Dějiny sexuality II. : Užívání slastí*. Praha : Hermann & synové, 2003.

Farley stavia svoju teóriu na koncepte osoby ako ju nachádzame v personalistickej filozofii Gabriela Marcela⁸ a iných. Človeka chápe ako vteleného ducha či inšpirované, oduševnené telo. Táto marcelovská myšlienka umožňuje Farley nasledovnú filozofickú špekuláciu. Fenomenológia skúsenosti tela umožňuje subjektu nielen vidieť sa ako jednota oboch aspektov, ale zakusovať disharmóniu medzi telom a duchom. Naša skúsenosť s oboma stavmi – pocitom jednoty i rozdelenia nás ako intuitívny dualizmus vedie k tomu, že telo chápeme nielen ako niečo, čo duch má, ale aj niečo, čím človek je – čo ho definuje.⁹ Tento intuitívny dualizmus – disharmónia medzi duchom a telom je podľa Farley zároveň aj tým, čo poukazuje na vzájomnú transcenciu jedného k druhému a na ich jednotu.

Transcendencia je vždy duševná i telesná a vtelený duch či inšpirované telo sú sebatranscendujúce v dvoch rovinách, a to v rovine slobodnej voľby a v rovine telesných vzťahov. Slobodu chápe Farley preto nielen ako vec ducha, ale v určitom zmysle aj vec, do ktorej má čo hovoriť práve druhá zložka – telo.

Priestor pre uvažovanie o rode v kontexte teológie sa otvára aj pri pohľade na historickú podmienenosť filozoficko-antropologických teórií a dosahu ideologických východísk na našu interpretáciu reality. Otázka, ktorú si kladie Farley ako teologička súvisí s tým, nakoľko je naša interpretácia reality podmienená historicky a nakoľko je teologická špekulácia smerodajná ako výzva a perspektíva.

Kresťanské teologické postoje k telu možno rozdeliť do dvoch charakteristických rámcov. Prvý možno chápať ako rámec stvorenia, pádu a vykúpenia. Druhý teologický kontext, vďaka ktorému možno interpretovať telo, je rámec stvorenia a následnej konzumácie, teda procesu dovŕšenia. V dejinách teológie možno uviesť ako reprezentanta prvého pohľadu Augustína. Druhý pohľad nachádzame u Akvinského, no tiež u Bartha. U oboch rámcov, v ktorých sa uvažuje o úlohe tela v stvorení, sa však predpokladá, že svet prirodzeného súvisí so svetom nadprirodzeného.

Biblická perspektíva ponúka mnoho inšpiratívnych momentov, ktoré práve vďaka hermeneutickému kruhu prirodzeného a nadprirodzeného vyvolávajú otázky o vzťahu medzi

---

⁸ Porov. MARCEL, G.: Vtelené bytí jako ústřední opěrný bod metafyzické reflexe. In: MARCEL, G.: *Od názoru k víře*. Praha : Vyšehrad, 2004, s. 21–69.

⁹ Porov. FARLEY, M. A.: *Just Love. A Framework for Christian Sexual Ethics*, s. 119–128. Pre Margaret Farley nie sú skúsenosti nejednoty medzi telom a myslou výsledkom substanciálneho rozdielu, ale naopak. Pre teológiu je táto intuitívne pociťovaná nejednota výzvou k pochopeniu nakoľko ide o jednotu, kde nemožno oba aspekty, svet mentálneho a telesnosti od seba oddeliť. Z pocitov nejednoty nesprávne vyplýva dojem dvoch odlišných zložiek, a tento pocit je zdrojom latentného dualizmu, ktorý prekračuje rovinu sémantiky. Pozri tiež NEMEC, R.: Problém dualizmu v súčasnej metafyzike. In: *STUDIA ALOISIANA: ročenka Teologickej fakulty Trnavskej univerzity 2007*. Bratislava; Trnava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Dobrá kniha, 2008, s. 183–192.

prirodzeným a nadprirodzeným. A práve to privádza Farley k uvažovaniu o rode v kontexte kresťanskej sexuálnej etiky.

Pojem rodu však neidentifikuje len pohlavie, ale zároveň súvisí s identitou človeka ako takou. Sledujúc Bartha a nepriamo aj Akvinského, polarita rodov je paradigmatická, pretože v poriadku stvorenia neexistuje abstraktný človek, ale vždy nejaký jedinec – muž alebo žena. Toto však Farley vníma ako príbeh, ktorý má niekoľko problematických pasáží a tu možno ukázať približovanie sa k feministickým názorom, že pojem rodu je sociálne konštruovaný.

Východisko, z ktorého vychádza pri obhajobe sociálneho konštruktivismu je viac menej historické. Farley na základe autorov ako Foucault, Laqueur a iní poukazuje, že naša predstava o nepodmienenom chápaní pojmu rodu je nereálna. Skúmanie pohlavia, záujem o sex a rod nie sú neutrálnymi skúmaniami toho, čo možno nazvať zaujímavé aspekty oduševneného tela či vteleného ducha. Do teologických koncepcií a ich kultúrnych dôsledkov sa pretavujú nielen koncepty teológie dejín, ale aj rôzne antropologické východiská.

Farley sa ako kresťanská teologička pozerá predovšetkým k zdroju tradície a tým je Písmo. Východiskom jej teologickej reflexie pojmu rod a etických konzekvencií je Pavlov výrok: „*Už niet Žida ani Gréka, niet otroka ani slobodného, niet muža a ženy, lebo vy všetci ste jeden v Kristovi Ježišovi*“ (Gal 3,28). Farley analyzuje tento výrok v historickom, ale tiež teologickom kontexte nového stvorenia. Práve tu sa pre etičku a teologičku otvára priestor, na ktorom sa stýka rámec kresťanskej etiky, fundamentálnej teológie s filozofickou antropológiou.

Kontext jej exegézy a následnej filozoficko-etické reflexie vychádza z nasledovných možností interpretácie daného vzťahu medzi stvorením novým a starým. Vychádzajúc z názorov niektorých biblických exegétov (napr. Mary Rose D'Angelo) poukazuje na štyri funkcie daného výroku:

- 1) „... *niet muža a ženy*“ je jednoduchou rétorickou figúrou, ktorá vyjadruje ľudstvo vo všeobecnosti. Podobne ako pasáž z Genezis 1,27, pasáž z Galat'anov je vzťahovaná na celé ľudstvo, ktoré v Kristovom krste nie je rozdelené, ale navzájom zjednotené.
- 2) „... *niet muža a ženy*“ s odkazom na Genezis referuje na rozdielny sociálny status medzi mužom a ženou, ktorý sa novým stvorením v Kristovi mení. Práve tento kontext – sociálna diverzifikácia na základe rodu – je podľa D'Angelo a Farley pasážou z Galat'anov primárne negovaný.

- 3) „... *niet muža a ženy*“ s prihliadnutím na knihu Genezis možno o tomto výroku uvažovať aj ako o negácii rodu, pohlavia a sociálnych zväzkov, ktoré v novom poriadku stvorenia už nemajú svoj predošlý význam. Táto interpretácia potom súvisí s Prvým listom Korint'anom (1 Kor 7, 17–24 „*Len nech každý žije tak, ako mu určil Pán, každý, ako ho Boh povolal. Takto učím vo všetkých cirkvách. Bol niekto povolaný ako obrezaný? Nech sa nevracia k neobriezke. Bol niekto povolaný ako neobrezaný? Nech sa nedáva obrezať. Obriezka nie je nič a neobriezka tiež nie je nič, ale zachovávanie Božích prikázaní. Nech každý zostane v tom stave, v ktorom bol povolaný. Bol si povolaný ako otrok? Nerob si z toho starosti. Ale ak by si sa aj mohol stať slobodným, radšej to využij. Lebo kto je povolaný v Pánovi ako otrok, je Pánov oslobodenec. Podobne kto je povolaný ako slobodný, je Kristov služobník. Draho ste boli kúpení. Nestaňte sa otrokmi ľudí! Bratia, nech každý zostane pred Bohom v tom, v čom bol povolaný.*“) V rámci sociálnych dejín Cirkvi sa tento kontext stáva teologicky najčastejším a už od 1. storočia je súčasťou tradície.
- 4) „... *niet muža a ženy*“ možno vo vzťahu k Genezis 1, 27 interpretovať vo vzťahu k Adamovi. Ten bol stvorený na obraz Boží, ktorý má však takpovediac „rodovo androgýnnu“ podobu. Rodová rovnosť je teda niečo, čo Farley a D'Angelo považujú za priamy dôsledok nového stvorenia.

Použitá literatúra

FARLEY, Margaret A.: *Just Love. A Framework for Christian Sexual Ethics*. New York; London : Continuum International Publishing Group. 2012.

CHABADA, Michal: *Prirodzený zákon v scholastike a širšej dejinno-filozofickej perspektíve*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2014.

NEMEC, R.: Problém dualizmu v súčasnej metafyzike. In: *STUDIA ALOISIANA: ročenka Teologickej fakulty Trnavskej univerzity 2007*. Bratislava; Trnava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Dobrá kniha, 2008.

LAQUEER, Thomas: *Making Sex. Body and Gender from Greeks to Freud*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1990.

FOUCAULT, Michel: *Moc, subjekt a sexualita : Články a rozhovory*. Bratislava : Kalligram, 2000.

Pravdepodobne neexistuje idea základnejšia pre naše najhlbšie morálne, politické a právne hodnoty ako koncept duše, vlastného ja a ľudskej osoby. Odpovede na tie najzákladnejšie otázky závisia na tom kým sme, ako sme vytvorení, či sme skutočne slobodní a zodpovední a či existuje základ pre ľudskú dôstojnosť a rovnosť, ktorý by transcendoval všetky predpoklady a kapacity jednotlivých indivíduí. O tom, čo si predstaviť pod pojmom *Ja*, sa vedú ostré polemiky takmer v celých dejinách nielen filozofie, ale aj myslenia vôbec.

Vo všeobecnosti ale možno povedať, že ak má byť tento koncept zmysluplný, vyžaduje si prijatie prinajmenšom troch kľúčových predpokladov:

1. *Ja* musíme považovať za reálnu vec a nie iba za nejakú metaforu alebo sociálny konštrukt. Znamená to, že *Ja* musí vlastniť jednotu seba samého a musí perzistovať v čase. Ak hovoríme, že *Ja* je jednotou, znamená to, že ľudská osobnosť nie je beznádejne fragmentovaná, ale existuje centralizované miesto identity, rozhodnutí a činností, ktoré slúži ako väzba spájajúca osobu do celku. Predpokladáme teda akýsi zjednocujúci základ, ktorý existuje aj poza tenzie, ktoré bežne vo svojom živote zakúšame, keď pociťujeme protichodné pohnútky, túžby a emócie. Ide teda o akési morálne, psychologické a ontologické ťažisko v osobe, ktoré nám dáva našu identitu a robí nás zodpovedných za naše skutky.

2. *Ja* je aktívne vo filozoficky významnom zmysle. Znamená to, že musí byť zdrojom svojich vlastných rozhodnutí a ich následných realizácií. Naše voľby a činnosti nemôžu byť iba produktom určitej konštelácie vonkajších faktorov a vplyvov (biologické predispozície, prostredie, výchova atď.) ale skôr musia emanovať z niečoho vnútorného. Je neľahkou úlohou modernej filozofie a psychológie odlišiť autentické a skutočné aspekty ľudskej individuality od vonkajších vplyvov.

3. Existuje niečo morálne významné týkajúce sa individuálnosti, osobnosti a ľudskosti, čo robí každé ľudské bytie hodným zvláštného zaobchádzania a čo nás odlišuje od ostatných živočíchov. Tradične je hranica medzi človekom a ostatnými živočíchmi považovaná nie za otázku stupňa zložitosti ale rozdielnosti druhov, teda ontologického rozdielu. Aj keď sa práve takáto koncepcia ľudského indivídua javí ako najvhodnejší základ pre obhajobu dôstojnosti a posvätnosti ľudského života, nie je v súčasnosti ľahké ju zdôvodniť a to najmä vo svetle evolučného prístupu. Tejto problematike by som sa chcel v rámci nášho projektu venovať hlbšie, keďže jej produktom sú tvrdenia, ktoré priamo ovplyvňujú súčasný pohľad na človeka a štruktúry akými sú rodina a manželstvo.

Na začiatku novoveku došlo k prudkým zmenám myslenia, ktoré sa prejavili aj pri chápaní konceptu vlastného *Ja*. V tomto období povedali k téme rozhodujúce slovo traja filozofi – René Descartes, John Locke a Thomas Hobbes. Descartes žil v pomerne dlhom období roztrieštenosti a nejednoty, ktorá trvala takmer 200 rokov. Bol iba adolescentom keď Galilei publikoval svoju obhajobu heliocentrického systému (1610). Nielen že tým spochybnil geocentrický pohľad, dominantný už od Aristotelových čias, ale čo sa javilo ako oveľa horšie, ohrozil celú teleologickú teóriu vesmíru. Ak ale Zem nie je centrom celého stvorenia, spochybňuje sa centrálné miesto človeka v stvorenom poriadku a koncept ľudstva ako vrcholu stvorenia. Z filozofického hľadiska bola dôsledkom týchto úvah otázka: Ak je nesprávna Aristotelova fyzika, prečo by sme si mali ponechať jeho metafyzický systém, ktorý je navyše založený na rovnakých teleologických predpokladoch? Spolu s nominalizmom viedli tieto myšlienky k spochybneniu dovtedy platného teleologického obrazu sveta. Najlepší myslitelia tejto doby (Kepler, Galilei, Bacon) sa síce ešte pridržali spirituálneho jadra teleologického modelu, ale chápali ho ako metafyzický a nie vedecký postulát. Takže aj keď títo filozofi ešte zachovali tradičné rozdelenie príčin na štyri druhy, tvrdili, že formálne a finálne príčiny nemôžu byť priamo empiricky pozorované a preto ich musí vedecký výskum „vyzátvorkovať“ (na rozdiel od materiálnych a účinných príčin). Descartesov racionalizmus odsekol rozum od zvyšku ľudskej osobnosti, čoho výsledkom bolo oddelenie mysle od tela. Dovtedy prevládajúci scholastický prístup vnímal schopnosť poznania ako jednu z mohutností celej osoby, spojeného s ostatnými činnosťami zmyslov a rozumu (mysle a tela), u Descartesa sa táto schopnosť chápe iba ako časť racionálnej mysle. A hoci Descartes akceptoval mechanistické a deterministické vysvetlenie prírodných javov aby zachránil kresťanskú paradigmu slobodnej vôle a zodpovednosti oddelil svet mysle od sveta prírody. Ako všetci vieme jeho riešením sa preto stal dualizmus.¹⁰ V tomto zmysle sa stala Descartova teória silným zdrojom individualizmu prichádzajúcemu v modernej epoche a z tohto hľadiska je zaujímavá aj pre naše skúmanie problematiky rodiny.

Paradoxne východiskom Lockovej filozofie sa stala Descartesova filozofia s ktorou sa oboznámil počas exilu vo Francúzsku v sedemdesiatych rokoch sedemnásteho storočia. Na rozdiel od Descartesa však nebol katolíkom ale protestantom (puritánom), takže odlišné východiská ho nakoniec viedli k tomu, že sa stal otcom moderného empirizmu. Lockov

---

¹⁰ „Totiž keď mi je teraz známe, že samotné telesá nechápeme zmyslami alebo schopnosťou predstavivosti, ale iba intelektom, a ani tým, že ich hmatáme a vidíme, ale jedine tým, že ich chápeme, zjavne poznávam, že nič nemôžem poňať ľahšie alebo zrejmejšie ako svoju myseľ.“ DESCARTES, R.: *Meditácie o prvej filozofii*. In: HRUŠOVSKÝ, I.: *Antológia z diel filozofov: Novoveká racionalistická filozofia*. Bratislava: EPOCHA, 1970, s. 86.

empirizmus bol premrštenou reakciou na Descartesovu premrštenú reakciu (racionalizmus). Jeho teória „*tabula rasa*“ neodmietla iba Descartesove vrodené idey ale aj Akvinského *synderesis* (poznatie najvšeobecnejších mravne - praktických princípov, ktoré má apriórny charakter). Locke tak podrobil dôraznej kritike koncepciu prirodzeného zákona, vpísaného do srdca každého človeka. Aj morálne pravidlá si vyžadujú dôkaz a nie sú teda vrodené. Ako príklad uvádza zásadu: „Rodičia starajte sa o svoje deti a majte ich radi.“ Locke ukazuje, že ak by išlo o vrodené pravidlo, musel by to byť vrodenný princíp, ktorý za všetkých okolností podnecuje a orientuje konanie všetkých ľudí alebo, že ide o pravdu, ktorú majú všetci vtlačení do svojej mysle a ktorú teda poznajú a súhlasia s ňou. Na pomerne drastických príkladoch ale Locke ukazuje, že to nie je ani zďaleka princíp, ktorý by ovplyvňoval konanie všetkých ľudí. Hovorí o celých národoch, v ktorých sa dospelí nerozpakujú obetovať svoje deti, zanechať ich šelmám alebo zabiť ich na podnet astrológa, ktorý o nich vyhlási, že sa nenarodili pod šťastnou hviezdou. A aby nevznikol dojem, že sa takto správajú iba barbarské kmene, aj u Grékov a Rimanov bolo podľa Locka bežnou praxou odloženie vlastných detí, a to bez zmilovania a výčitiek, ako dodáva.¹¹ Prirodzený zákon tak už viacej nie je afirmatívny princíp „v nás“, ktorý nás hýbe láskou smerom k prirodzenému završeniu, ako to videl Tomáš Akvinský. Podľa Locka je prirodzený zákon čisto vonkajší a z väčšej časti prohibičný. Je teda zakorenený v Božích príkazoch, ale musíme ho poznať z vonka a je podporovaný prirodzenými Božími sankciami, ktorými sú bolesť a potešenie. Prirodzený zákon je teda reálny, ale je „tam vonku“ a nie „tu vnútri“. Locke je tak istým medzičlánkom medzi scholastikmi, Descartesom a ďalšími, ktorí považujú morálny zákon za vrodenný a Hobbesom a ďalšími materialistami, ktorí morálny zákon úplne popreli.

Thomas Hobbes sa stal prvým dôležitým materialistom od čias Epikura. Odmietol teleologický pohľad na svet, pretože filozofia sa zaoberá iba pozorovateľným materiálnym svetom a vylúčil z nej akékoľvek teologické doktríny. Všetko čo existuje sú telesá, hmotné veci, ktoré majú fyzikálny rozmer v priestore. Koncept spirituálnej substancie, akým bola platónska duša alebo karteziánska myseľ, je podľa neho oxymoron. Hobbesov materializmus bol drsnou výčitkou dovtedajšiemu chápaniu osoby. Ľudské vedomie nebolo pre neho ničím iným ako hmotou v pohybe. A podobne ako starovekí materialisti bol aj on determinista. Všetko, čo sa stane, vyplýva nevyhnutne z predchádzajúcich príčin. Jeho determinizmus nenechal žiaden priestor pre karteziánsku slobodu vôle. Hobbes dôkladne sekularizoval voluntarizmus, s ktorým prišiel Ockham a neskôr Locke. Súhlasí s nimi, že neexistujú

---

¹¹ Porov. LOCKE, J.: *Esej o lidském rozumu*. Praha : Svoboda, 1992, s. 55-56.

povinnosti bez zákona, neexistuje zákon bez zákonodarcu a neexistuje zákonodarca bez moci potrestať narušenie týchto povinností. Ale zatiaľ čo Ockham a Locke verili v Boha zákonodarcu, Hobbes už nie. Morálne povinnosti povstávajú z aktu vôle, sľubu jedného človeka inému človeku a nadobúdajú účinnosť skrze ďalší akt vôle, skrze suverénovu ochotu vynútiť si ich cez prísľub trestu. Štát sa tak stáva zdrojom a podporovateľom všetkej morálnosti. Niet divu, že Hobbes odkazoval na suveréna ako na „smrteľného boha“. Prírodný zákon sa v tejto koncepcii chápe ako súbor pravidiel správania sa, ktoré sú umelo konštruované na potlačenie „vojny každého proti každému“. Sú to teda racionálne derivované, človekom vytvorené pravidlá, nevyhnutné na zachovanie sociálneho poriadku a pokoja v spoločnosti. Morálne, psychologické a politické konzekvencie takéhoto prístupu sa v mnohých aspektoch ukázali ako devastáčnne a z tohto pohľadu aj zaujímavé pre naše skúmanie súčasnej rodiny.

Vo všeobecnosti sa v dejinách filozofie môžeme stretnúť s rozdelením vývoja koncepcie prírodného zákona na dve základné etapy. Prvá zahŕňa klasickú (antickú) a stredovekú teóriu prírodného zákona, druhá jej modernú verziu. Aj keď do nedávnej doby prevládalo presvedčenie, že k zlomu medzi týmito dvoma formami došlo v diele Huga Grotia (1583- 1645), podľa najnovších štúdií sa vznik modernej teórie prírodného zákona spája s dielom Thomasa Hobbesa (1588 – 1679).¹² Pozrime sa teraz bližšie na kritériá, ktoré nám umožnia rozlíšiť medzi vyššie zmienenými etapami vývoja teórie prírodného zákona.

Prírodný zákon v rámci klasickej teórie prírodného zákona spočíva na niekoľkých všeobecných princípoch, ktoré možno v konečnom dôsledku zredukovať na jeden základný princíp – „*bonum faciendum male vitandum*“ (dobro treba robiť a zla sa treba vyvarovať). Táto teória je výsledkom umierneného racionalizmu, ktorý skrze chápanie pravdy ako pokračujúceho sa prispôsobovania ľudského rozumu univerzálnemu rozumu, zahŕňa historický vývoj. Naopak, moderná teória prírodného zákona je plodom abstraktného racionalizmu, ktorý sa nijako nespája s historickým vývojom ľudstva. Pri pohľade na túto črtu možno povedať, že Hobbes bol prvým, kto sa pokúsil vybudovať deduktívny právny systém odvodzujúci sekundárne normy t.j. derivované prírodné zákony z pôvodného etického postulátu, ktorým je základný zákon prírody. V ôsmej časti Prolegomena Grotiovoho *De iure belli ac pacis* (O práve vojny a mieru) sa nesnaží vysloviť akýsi večný kód ale iba načrtáva široký a flexibilný zoznam všeobecných pravidiel ako napr. zdržiavať sa toho, čo prináleží

---

¹² K takejto zmene názoru došlo najmä v súvislosti s dvoma momentmi. Po prvé, bola spochybnená Grotiova filozofická originalita a jeho dielo sa väčšmi spája s pre-modernou tradíciou, špeciálne s neskorou scholastikou. Po druhé, sa pri hlbšom výskume Hobbesovho právneho myslenia ukázalo, že práve ono sa stalo anticipantom budúcich inovatívnych teórií.

iným; vrátiť to, čo patrí iným; dodržať sľuby a pod. Naopak Hobbes v druhej a tretej kapitole *De Cive* (O občianovi) resp. v štrnásťtej a pätnásťtej kapitole *Leviatana* s veľkou istotou prezentuje skutočný zoznam zákonov prírody. V tomto smere sa nenašiel žiaden odvážnejší filozof, ktorý by sa s takou vervou zhostil nevďačnej úlohy všeobecného zákonodarcu.

Druhou črtou modernej teórie prirodzeného zákona je, že už sa nezakladá na predpoklade, že ľudské bytosti sú od prirodzenosti sociálne ale zdôrazňuje ich egoizmus a berie do úvahy skôr izolované indivíduá v stave prirodzenosti ako indivíduá v rámci spoločnosti. Takýto prístup vyjadruje koncepciu človeka, ktorý je partikulárny a atomistický. V porovnaní so scholastickou teóriou prirodzeného zákona, ktorá predstavuje etiku osoby nachádzame v osvietenstve a v utilitarizme etiku indivídua. Hobbes preto začína s asociálnym jednotlivcom v prírodnom stave, ktorý žije v neustálom podozrení, že bude oklamáný a obťažovaný inými indivíduami, ktorý nekoná v súlade s prirodzenými zákonmi so strachu, že bude jednoducho napadnutý. Jednotlivec je tak neustále vôľou poháňaný k tomu, aby uškodil druhým, čo je naozaj vo veľkom rozpore s koncepciou *appetitus societatis* (túžba po spoločnosti), prítomnou ešte u Grotia, čo bola v podstate vážna verzia aristotelovskej koncepcie *zoon politikon*.

Ďalším znakom modernej teórie prirodzeného zákona je jej spoliehanie sa na novú koncepciu rozumu, ktorá lepšie vyhovuje novému obrazu človeka vo vesmíre. Rovnako sa opiera aj o novú koncepciu prírody, ktorá už nie je chápaná ako všeobecný poriadok stvorený Bohom, ale jednoducho ako súbor environmentálnych, sociálnych a historických podmienok, ktoré musí indivídium brať do úvahy ak chce riadiť svoj sociálny život. Možno teda povedať, že prirodzený zákon stráca svoju úlohu byť nástrojom prostredníctvom ktorého majú ľudské komunity účasť na kozmickom poriadku a prípadne k nemu prispievajú a stáva sa racionálnou technikou sociálneho života. Hobbes je prvý filozof, ktorý konštruje teóriu rozumu ako výpočet (kalkulus). Znamená to, že rozum je pre ľudí v spoločnosti kalkulom užitočnosti, ktorý nás vedie k spojeniu s druhými prostredníctvom dohody a v konečnom dôsledku k vytvoreniu občianskej spoločnosti. Tak vlastne vytvára podmienky pre transformáciu prirodzených zákonov, ktoré sú samozrejme dobré ale neefektívne, na pozitívne zákony, ktoré sú aj dobré aj efektívne a iba ony vedia zabezpečiť implementáciu najvyššej hodnoty mieru. Hobbes sa na rozdiel od svojich predchodcov neuspokojil s opisom veľmi všeobecných predpisov prirodzeného zákona ale vypracoval dlhý zoznam zákonov prírody, ktoré derivoval zo základného prirodzeného zákona. Následne aj testuje svoje tvrdenie, že zákony prírody nie sú nič iné ako produkty kalkulu užitočnosti, ktorých cieľom je urobiť možným pokojný sociálny život.

Ako posledný rozlišovací znak spomeňme fakt, že klasická koncepcia uvažuje o prirodzenom zákone takmer výhradne v súvislosti s povinnosťami odvodenými z tohto zákona, zatiaľ čo moderná koncepcia uvažuje o právach, ktoré tento zákon garantuje. Obe koncepcie by sa zhodli v tom, že funkciou teórie prirodzeného zákona vždy bolo nastavenie obmedzení pre moc suveréna (panovníka). Avšak podľa tradičného prístupu napĺňa teória túto funkciu prostredníctvom ohraničenia suveréna tak aby nenarúšal prirodzený zákon. Moderná teória zdôrazňuje v prvom rade právo vzdorovať suverénovi, ktorý prirodzený zákon porušuje. V ďalšom vývoji moderného chápania prirodzeného zákona sa opúšťa aj táto predstava, teda, že pôvodným základom pre obmedzenia moci štátu je suverénova povinnosť rešpektovať zákony prírody. Namiesto toho sa tento základ hľadá vo väčšom alebo menšom súbore individuálnych práv, ktoré predchádzajú vzniku štátu. Postupne sa tak formuje idea tzv. prirodzených práv, ktoré sú príčinou prečo má suverén povinnosť rešpektovať zákony prírody.

Hobbes sa tak dopracováva ku charakteristickému pohľadu na rozdiel medzi prirodzeným právom a prirodzeným zákonom. „Právo spočíva v slobode konať alebo zdržiavať sa konania, zatiaľ čo zákon určuje a zaväzuje na jedno z toho.“¹³ Sféra slobody, ktorá je v opozícii ku sfére regulovanej zákonmi je tak prírodným stavom. Táto podmienka je preto charakterizovaná existenciou práv a nie povinností. Prominentným medzi týmito právami je „právo na zachovanie svojej vlastnej prirodzenosti, to znamená svojho vlastného života, a teda na konanie všetkého, čo podľa vlastného úsudku a rozumu považuje za najvýhodnejší prostriedok, ako dosiahnuť tento cieľ.“¹⁴ Aj preto možno Hobsa považovať za iniciátora modernej teórie prirodzeného zákona. Aj napriek tomu existujú interpretácie (a snád sú aj prevládajúce), podľa ktorých treba Hobsa chápať ako predchodcu právneho pozitivizmu, teda smeru právneho myslenia, ktorý zdôrazňuje význam pozitívneho práva na úkor prirodzeného práva. Tento smer vychádza z racionalistickej orientácie a snaží sa pojednávať o práve ako o úplnom a na iných normatívnych systémoch nezávislom systéme. Juspozitivisti vytýkajú jusnaturalistom prehnaný subjektivismus a zvláštny dôraz kladú na právnu istotu a predvídateľnosť súdneho rozhodnutia. Ja sa pokúsim ukázať, že Hobbes aj napriek tomu, že v niektorých veciach súhlasí s právnym pozitivizmom, predsa ostáva silným obrancom teórie prirodzeného zákona.

Nasledujúci vývoj bol poznačený prevládajúcou antitézou „stav prirodzenosti“ – „občianska spoločnosť“. V súvislosti s našim záujmom je dôležité povedať, že súčasné

---

¹³ HOBBS, T.: *Leviatan*, s. 167.

¹⁴ HOBBS, T.: *Leviatan*, s. 167.

modely nahradili túto dvojdielnosť novou dichotómiou „domáca spoločnosť“ – „politická spoločnosť“. V oboch prístupoch je politický stav (forma) konečnou fázou vývoja, ktorému predchádzajú pred-politické podmienky. V moderných modeloch je tak rodina potláčaná alebo odsúvaná do úzadia ako zo svojej definície pred-politická spoločnosť a je často nahrádzaná odkazom na „stav prirodzenosti“. Tieto teoretické konštrukty možno chápať aj ako reakciu na transformáciu rodiny „feudálneho“ typu na rodinu v kapitalistickej spoločnosti. Táto zmena je indikátorom rozkladu konceptu domácnosti ako ekonomického podniku a zároveň prechodu z primárne poľnohospodárskej spoločnosti k spoločnosti s oveľa zložitejšou ekonomickou štruktúrou. Tento typ spoločnosti je charakterizovaný postupným oddeľovaním spravovania domácnosti od spravovania novovznikajúcich ekonomických jednotiek. Prokreácia a vzdelávanie detí ostávajú typickými funkciami rodiny, zatiaľ čo ekonomické funkcie ideálne uskutočňované medzi slobodnými a rovnými jednotlivcami, sú zverené združeniam, ktorých organizácia moci je založená na právnych a racionálnych kritériách a už nie na osobných a tradičných kritériách.

Prirodzená spoločnosť slobodných a rovných indivíduí nahrádza domáce združenie ako prvý moment spoločenského života. V podobnom duchu bola tzv. „tradičná rodina“ v ktorej je hlava domácnosti zároveň manželom, otcom a pánom, dlhé storočia považovaná za hnací motor ekonomického života. Tento obraz tradičnej domácnosti bol reprodukován v takmer nemennej podobe pomerne dlhé obdobie. V modernej dobe však rodina opúšťa pozíciu iniciačnej fázy formovania štátu, prestáva byť „malým štátom“ *in potentia* a je nahradená novým sociologickým vysvetlením. Prirodzený stav už nie je tvorený otcami a deťmi, pánmi a sluhami, zviazanými navzájom organickými spojeniami. Ale tvorí ho ekonomický jednotlivec, slobodný, rovný a nezávislý človek, ktorý nemá žiadne záväzky okrem tých, ktoré si vytvára sám, pretože ich potrebuje na výmenu plodov svojej práce. Stratou pozície iniciačnej fázy sociálneho života, stráca rodina aj svoju ekonomickú funkciu. Už v Lockovej teórii preto nájdeme jasné vyjadrenia transformácie rodiny z ekonomického podniku na etickú a pedagogickú inštitúciu.

Použitá literatúra

BOBBIO, N.: *Thomas Hobbes and the Natural Law Tradition*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1993.

DESCARTES, R.: Meditácie o prvej filozofii. In: HRUŠOVSKÝ, I. : *Antológia z diel filozofov: Novoveká racionalistická filozofia*. Bratislava: EPOCH, 1970.

- GROTIUS, H.: *On the Law of War and Peace*. New York: Cambridge University Press, 2012.
- HILL, J. L.: *After the Natural Law. How the Classical Worldview Supports Our Modern Moral and Political Values*. San Francisco: Ignatius Press, 2016.
- HOBBS, T.: *Leviatan, alebo, Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram, 2011.
- HOBBS, T.: *On the Citizen*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- LOCKE, J.: *Esej o lidském rozumu*. Praha : Svoboda, 1992.
- OAKLEY, F.: *Natural Law, Laws of Nature, Natural Rights*. New York, London: Continuum, 2005.
- RHONHEIMER, M.: *The Perspective of the Acting Person. Essays in the Renewal of Thomistic Moral Philosophy*. Washington: The Catholic University of America Press, 2008.

doc. PhDr. Rastislav Nemec, PhD.: **Porovnanie kultúry Východu a kultúry Západu v pohľade na rodinu**

Cieľom tohto príspevku je načrtnúť niektoré základné vlastnosti a danosti východnej a západnej kultúry v pohľade na rodinu. Východná kultúra a najmä konfuciánske filozofické myslenie sa čoraz viac stáva východiskom sociálno-politických debát a diskusií v oblasti kultúrnych štúdií. Na východné myslenie odkazuje čoraz viac politických filozofov (N. Fraser, A. Honneth a ďalší) ako na nové stimuly myslenia a postojov, ktoré by mohli pretvoriť a inšpirovať naše vnímanie demokracie, rovnosti a pretaviť sa do nových podôb humánneho myslenia. Čoraz viac sinológov (Čarnogurská) sa dostáva k slovu a poukazuje na postupne rastúcu prítomnosť a opodstatnenosť prvkov východného myslenia.

Táto téma je nepriamo inšpirovaná článkom R. Fana z roku 2002 pod názvom „*Reconstructing surrogate decision making: Aristotelianism and Confucianism on ideal human relations*“, ktorý vyšiel v prestížnom časopise *Philosophy East and West* (ročník 52, č. 3). Autor v ňom tvrdí, že „západný model rozhodovania sa je individualistický, zatiaľ čo čínsky model je familiárny a že v prípade obidvoch modelov správania sa ide o morálnu perspektívu zohľadňujúcu ľudský život a vzťahy navzájom.

Cieľom tohto článku je zamyslieť sa na základe relevantných zdrojov konfuciánskej literatúry (*Kniha premien a Hovory*), čo znamená humanita, respektíve princíp humanity na pozadí týchto textov. Konfucianizmus je všeobecne založený na myšlienke ľudských vzťahov. Vzťah človeka k človeku je princípom humanity, respektíve, práve tento princíp humanity je základom ľudskej spoločnosti, keďže zdôrazňuje, že treba milovať svojho blízkeho vo svetle piatich medziľudských vzťahov, otec a syn, vládca a sluha, manžel a manželka, stavec a junák, priateľ a priateľ. V *Knihe premien* sa totiž tieto vzťahy spomínajú ako implikačné – najprv existovala matéria, z matérie muž a žena, z muža a ženy vzniká manžel a manželka a po nich vzniká vzťah otec a syn. Zo vzťahu otec a syn potom vychádza rovina vzťahu vládca a sluha. Konfucius a jeho nasledovníci podľa Fana hlásali, že týchto päť vzťahov predstavuje základ pre fungovanie spoločnosti.

Naším cieľom je preskúmať práve to, v čom spočíva základ ľudskej morálky v konfucianizme. Za základné si berieme práve toto filozofické myslenie, keďže ide o prúd náboženského myslenia, ktoré sa aktivizuje v politických a sociálnych otázkach. Jeho sociálna filozofia spočíva na kultivácii „*ren*“ – humanity, ľudskosti, pomoci, altruizmu – na budovaní

komunity. Hlavne neskorší Konfuciovi nasledovníci interpretujú tento pojem *ren* ako niečo podobné našim termínom „dobrodenie“, „pomoc“, „altruizmus.

Tradičný čínsky pojem pre morálku je *renlun* (人倫). Morálka vzniká práve kvôli spomínaným ľudským vzťahom – mimo nich morálka neexistuje, nie je dôležitá. Je zaujímavé si všimnúť, že takto sa morálka týka všetkých, lebo všetci ľudia spĺňajú niektoré z kategórií (muž, žena, matka atď.). Zároveň má toto slovo *renlun* spätný vzťah – *lun* znamená istý spätný dopad na mňa samotného ako konajúceho. Ak konám zle alebo konám dobre – je v tom istý teleologický moment, ktorý sa kryje s aristotelovskými predpokladmi.

Fan tvrdí, že východná a západná kultúra sa mení hlavne čo sa týka napríklad toho praktického, napríklad v oblasti bioetiky, čo je vlastne praktickým výstupom morálky. Rozdiel je v tom, čo prináša obsah princípu autonómie.

Princíp autonómie u východných filozofov – princíp autonómie vedie princíp vzájomnej úcty, kým princíp autonómie západnej kultúry vychádza z odlišného – negatívne vymedzeného princípu individuácie a princípu, ktorý by sme mohli nazvať „pozitívne priznaným postojom práv individua. Uvádza Kanta a jeho maximu „konaj tak, aby sa maxima tvojho konania mohla stať univerzálnym zákonom pre všetkých“, pričom autonómiu definuje ako „vlastníctvo, ktoré je zákonom samým osebe“. Takto Fan popisuje jednu líniu európskej civilizácie ako založenú na Kantovom myslení.

Druhým pilierom podľa neho je Millova etika a politika. Mill tvrdí, že spoločnosť by mala dovoliť jednotlivcovi rozvíjať svoje vlastné presvedčenia a nebyť obmedzený v slobode čo do rozsahu svojich slobôd, pričom hranicou tejto slobody je sloboda tých druhých. Mill však nalieha aj na niečo iné – v otázke záväzku presvedčiť tých druhých, že majú nesprávne alebo choré pohľady na etické otázky – vtedy musíme presvedčiť o tom, že ich názory nie sú správne. Mill predstavuje takto druhý pilier etického a politického myslenia v Európe.

S týmito názorovými vecami sa s Fanom absolútne nedá súhlasiť – ide o etablovanie a redukciu nielen eticko-politických koncepcií, ale aj pohľadov koniec koncov na Európsku kultúru. Podľa neho sú princíp autonómie v ázijskej filozofii a princíp západnej kultúry nesúmerateľné. A to hlavne v troch bodoch: 1. v tom, kto je nositeľom definitívnej autority pri rozhodovaní; 2. čo je základom a platformou rozhodnutia; 3. Čo je najväčšou hodnotou, ktorú tento princíp autonómie chráni. Kým v prípade východnej kultúry je odpoveďou na všetky tri otázky rodina – ako autonómny celok a autonómia jednotlivca sa odvíja od

autonómie tohto celku, v prípade kultúry Západu je odpoveďou na 1. otázku ochrana jednotlivca, odpoveďou na druhú otázku jednotlivec a odpoveďou na tretiu otázku je sloboda, ale znova jednotlivca. Fan tak dochádza k záveru, že práve kultúra Západu stojaca na striktnom individualizme znemožňuje nájsť nejaké riešenie, ktoré by sa týkalo rodiny. Od čias Spenglerovho *Konca Západu* je tu po niekoľkých desaťročiach nová pochybnosť týkajúca sa sebadeštruktívneho postoja Západu.

Fan tvrdí, že princíp autonómie na Západe nemôže byť ani univerzálnym morálnym predpisom. Že nemôže byť autonómia, pritom znamená seaurčenie – autonómia je etický spôsob seaurčenia, ktorá bola známa už od gréckej kultúry, kde *autos* (ja) a *nomos* (vláda, ovládanie, určenie) znamenali základ politického i etického života. Autonómne rozhodnutie nie je len slobodnou voľbou, slobodným rozhodnutím dosiahnuť nejaký záujem. Fan kritizuje práve na základe analýz niektorých autorov (Hardwig) a samozrejme mnohých antiliberalistických kritik, kde sa silne kritizuje individualistická perspektíva a zdôrazňuje zodpovednosť, ktorú má jednotlivec za celú rodinu.

Podľa týchto autorov by morálna úvaha mala obsahovať záujmy života a blaho iných, keď hovoríme napríklad o bioetickom kontexte. Práve pre týchto autorov je dôležité, že východná kultúra konfucianizmus zdôrazňuje potrebu riešenia rodinných problémov v jeho vnútri – či už ide o závislosti (kde nie je ťažké zbaviť niekoho tým pádom svojprávosti) ako aj riešenia záujmov jednotlivca v terminálnom štádiu. Fanove teoretické kritické postoje majú teda vyústenie do bioetickej perspektívy, kde sa princíp autonómie pripisuje hlavne rodine. Východný princíp autonómie je menej známy a je rodinne založený. V západnej kultúre je rodina údajne poňatá sekundárne a sekundárne definovaná. Suverenita rodiny na východe je neporušiteľná a koncipovaná zhora, lebo človek existuje vždy vo vzťahoch – jeho identita je takpovediac tekutá – ako sa zvykne hovoriť u Z. Baumanna. Celý život existujeme v nejakom vzťahu – najprv ako syn a neskôr ako otec, respektíve ako stavec. Dôležitú úlohu zohráva rodina, ktorá mapuje tieto zosieťované vzťahy po celý život.

Krátka kritika týchto postojov. V prvom rade – rozhodnutie prebieha v zásade na individuálnej úrovni. Rodina nie je legitímnym subjektom, aby vynášala nejaké rozhodnutia. Aj keď rozhodnutia niekedy berie na seba skupina – demokratický princíp, na ktorom západná kultúra a civilizácia stojí, sa s týmto prie. Ak je demokracia založená na predpoklade autonómnych jednotlivcov, ktorí sú si rovní a z toho vyplýva primárna rovnosť pred

zákonom. Nie je jednoduché skrátka povedať, že rodina môže nadobúdať princíp väčšiny pre aplikáciu nejakého rozhodnutia. To v západnej kultúre nie je možné.

V druhom rade východná kultúra, hlavne Kórejčania, síce radi prijímajú princíp najlepšieho rozhodnutia pre rodinné záujmy. Spomínaný princíp pozbavenia práv jednotlivca je u nich možný. Princíp funguje najlepšie vtedy, keď napríklad nevieme, aké sú prania jednotlivcom a keď tí ďalší nevedia, čo je pre individuum najlepšie. Môžeme síce prijať princíp najlepšieho záujmu pre toho druhého, ale on nemôže vedieť v danom okamihu, čo je pre neho najlepšie. Ak sa má rozhodnúť o pacientovi a jeho stave, jeho živote – živote ľudí v terminálnom štádiu, je to veľmi pôsobivá téma, ktorá sa ľahko presadzuje a ktorou sa lobuje v dnešných aj politických súvislostiach.

Použitá literatúra:

FAN, Ruipin: Reconstructing surrogate decision making: Aristotelianism and Confucianism on ideal human relations In: *Philosophy East and West*, vol. 52, č. 3) 346–372.

FAN, Ruipin: Family-Oriented Informed Consent: East Asian and American Perspectives. Dordrecht – London : Springer 2015.

HONNETH, Alex: Sociální filosofie a postmoderní etika. Praha : *Filosofia* 1996.

ZHANG, Quianfan: Human Dignity in Classical Chinese Philosophy: Confucianism, Mohism, and Daoism. Pallgrave Macmillan, Springer 2016.

Charakteristický obrat záujmu v relatívne novoformovanom odvetví praxe a výskumu, ktoré sa zvykne zastrešovať názvom *Family sciences* sa zviditeľňuje v orientácii na zmenu a rast, s úlohou rozpoznať potenciálne kompetencie rodiny. Kríza je chápaná ako príležitosť na prehodnotenie priorít či transformáciu rodinného systému. Ide o pozitívny, na budúcnosť orientovaný prístup, v ktorom sa primárny dôraz kladie na odhalenie zdrojov rozvoja funkčnosti rodinného systému, s cieľom napomáhať *well-being* v rodinnom prostredí. Došlo k presunutiu pozornosti k rodinotvorným silám. Okrem identifikácie resilientných faktorov rodinného systému je ďalšou výzvou pre vedecký výskum porozumieť dynamickej štruktúre vzťahov medzi jednotlivými resilientnými faktormi, ako aj pochopiť povahu interakcie medzi rozličnými typmi záťaže a špecifickými zdrojmi *resiliencie*.

Spočiatku sa v teoretických modeloch pristupovalo ku štúdiu *resiliencie* s predpokladom lineárneho vzťahu medzi krízou a odolnosťou v podobe jednoduchého vzorca: *stres* → ← *resiliencia*. V situáciách konfrontácie rodinných systémov so záťažovými udalosťami sa však začali rozlišovať dve fázy: 1, fáza rozvratu, „kríza“; 2. fáza adaptácie. To implikuje dva aspekty *resiliencie*. Niektoré rodiny sú resilientné v zmysle *ochrany* pred krízovými udalosťami, oproti zraniteľnejším, ktoré pri nápore stresových situácií reagujú vyššou mierou rozvratu, disfunkčnosti a interpersonálnych konfliktov. Iné rodiny sú odolné v zmysle *adaptability*, resp. schopnosti zotaviť sa z krízy, ktorá už nastala. V súlade s týmto náhľadom do procesu zvládania záťažových udalostí boli postulované dva druhy resilientných faktorov: (a) *protektívne faktory*; (b) *faktory zotavenia*. Empirický výskum vychádzajúci z multidimenzionálneho prístupu ukazoval, že jednotlivé dimenzie majú rôzny vplyv na rôzne fázy konfrontácie rodiny s krízovými udalosťami. Napríklad, pokiaľ ide o dimenziu flexibility rodinného systému, niektorí autori uvádzajú, že *väčšia štruktúrovanosť* rodiny zohráva úlohu v prvej fáze ako *protektívny faktor*, ktorý môže rodinu ochrániť pred tým, aby kríza nastala, resp. aby jej dosahy boli nižšie, zatiaľ čo *väčšia flexibilita* rodiny vystupuje v úlohe *faktora zotavenia* v druhej fáze, t. j. v prípade, keď kríza sprevádzaná väčšou či menšou mierou rozvratu už nastala. Z uvedeného príkladu vidno, že štruktúra resilientných faktorov je oveľa komplexnejšia a dynamickejšia, ako sa v prvej vlně výskumov predpokladalo.

Snaha zachytiť túto zložitosť viedla k sérii štúdií, ktoré modelovali odpoveď rodiny na stres multidimenzionálne, cestou vyhodnocovania vzťahov medzi viacerými premennými. McCubbin a Patterson vo svojom „Modeli rodinného prispôsobenia a adaptácie“, ktorý

znázorňuje odpoveď rodiny na stres, kvantifikovali na strane zdrojov záťaže (a) mieru neočakávaných nenormatívnych záťažových udalostí a (b) normatívnych vývojových vplyvov životného cyklu rodiny. Na strane reakcie na nahromadenie záťaže kvantifikovali mieru rozvratu indikovanú zvýšením (a) vnútorodinným napätím a fáza adaptácie na stres bola indikovaná (b) mierou prežívanej fyzickej, psychologickej, vzťahovej, sociálnej životnej spokojnosti, tzv. *well-being*.

Údaje z viac ako 1 000 rodín priniesli poznatok, že nenormatívne záťažové udalosti a normatívne vývojové vplyvy nemajú nijaký priamy účinok na percepciu *well-being* rodiny. Naopak, potvrdila sa hypotéza, že nenormatívne záťažové udalosti a normatívne vývojové vplyvy sú v priamom vzťahu so zvýšeným vnútorodinným napätím. Vnútorodinné napätie ovplyvnené akumuláciou nenormatívnych záťažových udalostí a normatívnych vývojových vplyvov negatívne vplýva na percipované *well-being*, avšak výsledná miera *well-being* bola pozitívne ovplyvnená dvoma kvantifikovanými intervenujúcimi faktormi: a) *manželským prispôsobením* a b) *zmyslom pre koherenciu*, ktorý autori interpretovali ako posúdenie rodinnej schopnosti zvládania, zahŕňajúcej akceptáciu krízovej situácie a dôveru v schopnosti rodiny zvládnuť krízu.

Na základe analýzy viac ako päťdesiatich pojmov vyvinutých v rámci rodinnej terapie, rodinnej sociológie, sociálnej psychológie a teórie rodinných systémov boli identifikované hlavné dimenzie rodinnej interakcie: *kohézia a adaptabilita*. Dimenzie kohézie a adaptability boli východiskom pre konštrukciu „Cirkumplexného modelu manželských a rodinných systémov“.

Kohézia reprezentuje emocionálne väzby medzi členmi rodiny – medzi premennými, ktoré ju zachytávajú, sú vnútorné hranice, koalície, čas, priestor, priatelia, záujmy a formy oddychu.

Adaptabilita (flexibilita) je definovaná ako schopnosť systému transformovať mocenské štruktúry, usporiadanie rolí a vzťahové pravidlá v závislosti od situačných a vývojových požiadaviek.

Cirkumplexný model sa stal východiskom *kvadrantného typologického prístupu*, v ktorom sú rodiny klasifikované na štyri základné systémové typy, v závislosti od miery ich kohézie a adaptability: 1. *flexibilne-separovaná* s vysokou adaptabilitou a nízkou kohéziou; 2. *flexibilne-spojená* s vysokou adaptabilitou aj kohéziou; 3. *štruktúrovane-separovaná* s nízkou

adaptabilitou aj kohéziou; 4. *štruktúrovane-spojená* s nízkou adaptabilitou a vysokou kohéziou.

Zaujímavé vhľady do preberanej problematiky priniesli štúdie, ktoré predstavujú prístup založený na kombinácii uvedených teoretických modelov. Olson, Leave, McCubbin v štúdiu z r. 1988 skúmali odpoveď štyroch rodinných typov klasifikovaných cirkumplexným modelom na stres. Na základe analýzy dát sa ukázali rozdiely medzi rodinným typom a (a) vnútorodinným napätím a (b) prežívaným well-being, ktoré mohli byť vysvetlené efektom interakcie kohézie a adaptability.

V ďalšom výskume sa zamerali na (a) efekt záťažových udalostí a normatívnych vývojových vplyvov na vnútorodinné napätie v týchto štyroch typoch rodinných systémov, efekt (b) zvýšeného napätia na ich well-being, ako aj (c) mediačný efekt rodinných zdrojov a percepcie situácie.

Udalosti a normatívne vývojové vplyvy majú rôzny účinok na rôzne typy rodinného systému. Vo *flexibilne-spojených* rodinách bolo vnútorodinné napätie intenzifikované nepredvídanými záťažovými udalosťami, ale nie normatívnymi vývojovými vplyvmi. V *štruktúrovane-separovaných* bolo vnútorodinné napätie ovplyvňované normatívnymi vývojovými vplyvmi, ale nie nepredvídanými záťažovými udalosťami.

Vo všetkých rodinných typoch existoval signifikantný vzťah medzi *manželským prispôsobením* a posúdením krízovej situácie – *zmyslom pre koherenciu*.

V *štruktúrovane-separovanom* type bol *zmysel pre koherenciu* negatívne ovplyvnený normatívnymi vývojovými vplyvmi. Rigidné systémy s nízkou kohezivitou a flexibilitou vnímajú frekventované vývojové vplyvy ako problematické a menej zvládnuteľné.

Well-being bolo negatívne ovplyvnené napätím vo flexibilných rodinách, ale nie v štruktúrovaných. To zakladá predpoklad, že jasne a transparentne definované rodinné roly a pravidlá slúžia ako protektívny faktor.

V oboch spojených typoch, ale nie v separovaných, bolo *well-being* pozitívne ovplyvnené silou manželského zväzku. Zatiaľ čo manželské prispôsobenie malo signifikantný priamy účinok na *well-being* štruktúrovane-spojenej rodiny, vo flexibilne-spojenej rodine malo nepriamy účinok prostredníctvom *zmyslu pre koherenciu*.

Niektoré účinky boli podmienené primárne kohezivitou. Napr. manželský súlad bol dôležitý prediktor prispôsobenia ako ovplyvňujúci vnímanie *well-being* v *spojených*, ale nie v *separovaných* systémoch.

Iné účinky boli podmienené mierou adaptability. Napr. priamy účinok napätia na *well-being* možno konštatovať vo *flexibilných*, ale nie v *štruktúrovaných* rodinách.

Flexibilne-spojené rodinné usporiadanie sa prejavuje protektívne voči normatívnym vývojovým vplyvom. V prvej fáze je však zraniteľné nenormatívnymi záťažovými udalosťami.

Naopak, *štruktúrovane-separované* rodinné usporiadanie je negatívne zasahované normatívnymi vývojovými vplyvmi a voči nenormatívnym záťažovým udalostiam sa prejavuje protektívne.

Flexibilne-separované a *štruktúrovane-spojené* rodinné systémy vykazujú nižšiu protektivitu a sú zraniteľné voči obom typom záťaže.

Pokiaľ ide o fázu adaptácie v *štruktúrovane-spojených* systémoch, manželské prispôsobenie tlmí efekt vnútorodinného napätia a pozitívne ovplyvňuje *well-being*, ktoré je ukazovateľom adaptácie systému. Manželské prispôsobenie tu vystupuje ako účinný faktor zotavenia.

Vo *flexibilne-spojených* rodinách vystupuje v úlohe faktora zotavenia *zmysel pre koherenciu*, ktorý je pozitívne ovplyvnený manželským prispôbením.

Zámerom projektu, ktorý bude nadväzovať na uvedený výskumný kontext, je identifikácia a zhodnotenie resilientnej funkcie personálnej integrity členov manželského páru a to najmä vo vzťahu k dynamike *manželského prispôsobenie či súladu*, ktoré, ako sa ukázalo, zohráva významnú úlohu vmedzereného faktoru rodinnej resiliencie. Výskumným očakávaním je overenie vstupného predpokladu, že miera osobnostnej integrity významným spôsobom vplýva na mieru manželského súladu.

Použitá literatúra:

ANTONOVSKY, A. SOURANI, T.: Family Sense of Coherence and Family Adaptation. In: *Journal of Marriage and the Family*, roč. 50, 1988, č. 1, s. 79 – 92.

ALDOUS, J.: Family Development and the Life Course: Two Perspectives on Family Change. In: *Journal of Marriage and the Family*, roč. 52, 1990, č. 3, s. 571 – 583.

SCHULTZ, N. C.; SCHULTZ, C. L.; OLSON, D. H.: Couple Strengths and Stressors in Complex and Simple Stepfamilies. In: *Australia Journal of Marriage and the Family*, roč. 53, 1991, č. 3, s. 555 – 564.

GREEF, P. A., LOUBSER, K.: Spirituality as a Resiliency Quality in Xhosa-speaking Families in South Africa. In: *Journal of Religion and Health*, roč. 47, 2008, č. 3, s. 288 – 301.

LANDAU, J.: Enhancing Resilience: Families and Communities as Agents for Change. In: *Family Process*, roč. 46, 2007, č. 3, s. 351 – 365.

LAVEE, Y., OLSON, D. H.: Family Types and Response to Stress. In: *Journal of Marriage and the Family*, roč. 53, 1991, č. 3, s. 786 - 798.

MCCUBBIN, H. I., MCCUBBIN, M. A., THOMPSON, A. I., HAN, S., ALLEN, Ch. T.: Families under stress : What makes them resilient. In: *Journal of Family and Consumer Sciences*, roč. 89, 1997, č. 3, s. 4–7.

PARR, P. E.: The family FIRO model: Exploring relationship needs of "at-risk" families. In: *The American Journal of Family Therapy*, roč. 28, 2000, č. 3, s. 255 – 264.

PEROSA, LINDA: Relations between Minuchin's structural family model and Kohut's self-psychology constructs. In: *Journal of Counseling and Development*, roč. 74, 1996, č. 4, s. 385 – 392.

TIESEL, J. W.; OLSON, D. H.: Preventing Family Problems: Troubling Trends and Promising Opportunities. In: *Family Relations*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 398 – 403.

WALSH, F.: Family resilience : Strengths forged through adversity. In: WALSH, F. (ed.): *Normal family processes*. New York : The Guilford Press, 2003, s. 399–421.

WALSH, F.: Traumatic Loss and Major Disasters: Strengthening Family and Community Resilience. In: *Family Process*, roč. 46, 2007, č. 2, s. 207 – 227.

WALSH, F.: Family resilience: A framework for clinical practice. In: *Family Process*, roč. 42, 2003, č. 1, s. 130 – 137.

doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD.: **Včasná podpora rodín s dieťaťom s postihnutím formou sprevádzania - counseling**

Predkladám pohľad na včasnú intervenciu, zameranú na pomoc rodinám s dieťaťom s postihnutím v podmienkach Slovenskej republiky. Odráža trendy tejto starostlivosti v súčasnej Európe v duchu najnovších legislatívnych úprav na zabezpečenie takejto služby. Zároveň predstavuje úlohu Cirkvi v tejto pomoci. Cirkev chce ochraňovať a podporovať rodinu v každej jej situácii. Zvlášť, ak ide o podporu rodiny, rodičov aj dieťa. Prináša pohľady pápežov na dôležitosť podpory rodín, ktoré sa ocitajú v neľahkej situácii a možnosti jej novodobej pastorácie rodín.

Na úvod sa chcem dotknúť niektorých výziev v rámci sociálnej náuky cirkvi, ktoré sa stávajú čoraz aktuálnejšie pre súčasnú dobu.

- Svätý Otec František rozhodol o zriadení nového vatikánskeho dikastéria, ktoré bude pokrývať oblasti laikov a rodiny a zahrnie aj problematiku života.

„Rozhodol som sa zriadiť nové dikastérium s kompetenciou pre laikov, rodinu a život, ktorá nahradí Pápežskú radu pre laikov a Pápežskú radu pre rodinu, a s ktorou bude spojená Pápežská akadémia pre život. Vzhľadom na to som ustanovil príslušnú komisiu, ktorá sa postará o zostavenie textu, ktorý kánonicky definuje kompetencie nového dikastéria a ktorý bude predložený na prediskutovanie Rade kardinálov, ktorá bude zasadať v mesiaci december.“

- Emeritný pápež Benedikt XVI. Vo svojej encyklike *Caritas et veritate* uvádza:

„Tejto dynamike prijatej a darovanej lásky zodpovedá sociálna náuka Cirkvi. Ona je „caritas in veritate in re sociali“: hlásanie pravdy Kristovej lásky v spoločnosti. Takto chápaná náuka je službou lásky, ale v pravde. Pravda uchováva a vyjadruje oslobodzujúcu moc lásky v stále nových dejinných udalostiach. Je to súčasne pravda viery a pravda rozumu, v rozlíšení a zároveň v synergii dvoch poznávacích sfér. Rozvoj, sociálny blahobyt, primerané riešenie závažných ekonomických a sociálnych problémov, ktoré trápia ľudstvo, potrebujú túto pravdu. No ešte viac potrebujú, aby bola táto pravda milovaná a dokazovaná skutkami. Bez pravdy, bez dôvery a lásky k pravde niet sociálneho svedomia a sociálnej zodpovednosti a sociálna činnosť je pohltená súkromnými záujmami a logikou moci s ničivými dôsledkami na spoločnosť, o to viac na spoločnosť smerujúcu ku globalizácii v ťažkých okolnostiach, ako sa to deje práve v súčasnosti...“

... Je to pôvodná pravda Božej lásky, milosť, ktorá nám bola daná a ktorá otvára náš život daru a umožňuje nám dúfať v „rozvoj celého človeka a všetkých ľudí“, prechádzajúc „z menej ľudských podmienok k ľudskejším“ Tento rozvoj sa dosahuje prekonávaním ťažkostí, na ktoré počas cesty nevyhnutne narážame...

... Takéto situácie predstavujú symptómy slabej dôvery v **budúcnosť**, ako aj **morálnu únavu**. Stáva sa tak sociálnou, ba dokonca aj ekonomickou nutnosťou opäť predkladať novým generáciám krásu rodiny a manželstva a súlad týchto inštitúcií s **najhlbšími požiadavkami ľudského srdca a dôstojnosti človeka...**

Včasnú starostlivosť, v odbornej literatúre uvádzanú aj ako včasná intervencia, rozumieme ako relatívne samostatnú oblasť starostlivosti o deti s rôznymi poruchami vývinu, deti so zdravotným postihnutím, v období prvých rokov ich života do nástupu do predškolského či školského zariadenia a tiež o ich rodiny. Ide sa o interdisciplinárnu starostlivosť, spočívajúcu v diagnostike, rehabilitácii, poradenstve a terapii.¹⁵

Termín včasná starostlivosť (intervencia) je medzinárodne (frühförderung, early intervention, rane intervencije, raná péče) používaný pre opatrenia a programy terapeutické, vzdelávacie a socializačné smerované k uvedenej kategórii detí a ich rodinám. Ich cieľom je integrácia rodiny a minimalizovanie dôsledkov postihnutia na vývin dieťaťa. Charakteristické pre včasnú starostlivosť je to, že jej klientom je celá rodina a je poskytovaná prevažne v prirodzenom prostredí a v spolupráci so systémom zdravotnej starostlivosti.¹⁶

Vo väčšine krajín Európskej únie nielen uznali potrebu včasnej starostlivosti, ale urobili aj potrebné kroky pre jej zabezpečovanie vybudovaním podporného súboru služieb pre jej fungovanie. V niektorých krajinách Európy sú služby spojené so starostlivosťou o dieťa s postihnutím a jeho rodinu financované štátom a poskytujú sa terénnou aj ambulatnou formou v centrách včasnej intervencie od narodenia dieťaťa. Interdisciplinárny tím v týchto centrách je tvorený poväčšine zdravotníkom, psychológom, sociálnym pracovníkom, pedagógom a zabezpečuje dobrú výmenu informácií medzi odborníkmi.

---

¹⁵ HORŇÁKOVÁ, M. 2010. *Včasná intervencia orientovaná na rodinu*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010. 260 s. ISBN 978-80-223-2915-6.

¹⁶ HRADILKOVÁ, T. et al. 2012. *Naše cesta. Metody práce s rodinou v rané péči*. České Budějovice: Středisko rané péče SPRP, 2012. 55 s. ISBN 978-80-87510-20-9.

Novelizovaný zákon 448/2008 Zz, ktorý sa stal účinný od 1.4.2014 v paragrafe 33 definuje Služby včasnej intervencie, ktoré sú poskytované dieťaťu do siedmeho roku života, ak je jeho vývoj ohrozený z dôvodu zdravotného postihnutia.

Včasná intervencia predstavuje odborné služby, podporu a pomoc rodinám so zdravotne znevýhodnenými deťmi alebo deťmi s rizikovým vývinom v ranom veku (0-7 rokov). Včasná intervencia stavia na silách a schopnostiach členov rodiny. Snaží sa umožniť rodičom podporovať vývin dieťaťa tak, aby dokázalo čo najviac využiť svoje možnosti, schopnosti a predpoklady.

Včasná intervencia je špeciálna starostlivosť určená všetkým rodinám a ich deťom s rizikovým vývinom od narodenia až do spravidla siedmich rokov života dieťaťa. Ako deti s rizikovým vývinom sú v tomto zmysle ponímané deti, u ktorých bolo diagnostikované vývinové oneskorenie, alebo sa ohrozenie ich vývinu predpokladá pod vplyvom negatívne pôsobiacich exogénnych alebo endogénnych faktorov. Včasná intervencia je spravidla zameraná na tri skupiny rizikových detí:

Deti s vývinovým oneskorením v jednej alebo vo viacerých z nasledujúcich oblastí: vývin motoriky, adaptívne správanie, kognitívny vývin, komunikácia a sociálno-emocionálny vývin.

Včasná intervencia je realizovaná primárne v prirodzenom prostredí rodiny, má charakter tímovej spolupráce, ktorej súčasťou je rodina, a je zameraná na rodinu ako systém a celok. Včasnú intervenciu vnímame ako súbor možností pomoci a podpory orientovanej na rodinu a dieťa, vychádzajúci v ústrety ich potrebám, pričom v sebe integruje:

podporu vývinu dieťaťa,

posilnenie kompetencií samotnej rodiny,

podporu začlenenia rodiny a dieťaťa do spoločnosti.

Definícia včasnej intervencie podľa § 33 Zákona 448/2008 o sociálnych službách:

(1) Služba včasnej intervencie sa poskytuje dieťaťu do siedmich rokov jeho veku, ak je jeho vývoj ohrozený z dôvodu zdravotného postihnutia a rodine tohto dieťaťa.

(2) V rámci služby včasnej intervencie sa:

a) poskytuje

špecializované sociálne poradenstvo,

sociálna rehabilitácia,

b) vykonáva

stimulácia komplexného vývoja dieťaťa so zdravotným postihnutím,

preventívna aktivita.

(3) Službu včasnej intervencie možno poskytovať ambulatnou sociálnou službou a terénnou formou sociálnej služby prostredníctvom terénneho programu.

(4) Zdravotné postihnutie podľa odseku 1 fyzická osoba preukazuje potvrdením poskytovateľa

zdravotnej starostlivosti podľa osobitného predpisu. 24)

Fungujúce centrá včasnej starostlivosti sú na Slovensku vytvorené len s podporou prevažne neziskových organizácií. V zákone o sociálnych službách nie je začlenená komplexná forma starostlivosti o rodinu s dieťaťom s postihnutím. Na takýto spôsob poskytovania pomoci dieťaťu s postihnutím v jeho prirodzenom prostredí sa v našom systéme sociálnej starostlivosti vzťahuje terénna forma sociálnej služby. Pomocou takejto služby by mohli rodičia získať pomoc už od narodenia dieťaťa. V praxi sa však terénna forma sociálnych služieb pre rodinu s dieťaťom s postihnutím na Slovensku zatiaľ neuplatňuje. Mnohé výskumy, vykonané na území Slovenska odhalili urgentnú potrebu pre takúto službu v rodinách, kde sa narodilo dieťa s postihnutím.¹⁷

Vytváranie centier včasnej starostlivosti miestnymi alebo obecnými úradmi je jednou z možností pomoci týmto rodinám. Napríklad v Komunitnom pláne sociálnych služieb mestskej časti Bratislava - Staré mesto s víziou do r. 2015 pre cieľovú skupinu občanov so zdravotným postihnutím je uvedený ako cieľ a opatrenie č. 1 "Vytvorenie kvalitného centra včasnej starostlivosti". Ako návrh vzniku nových služieb: "Pre potreby detí so špecifickými potrebami a ich rodín zriadiť miestne centrum včasnej intervencie typu ambulatných služieb s doplnkovými terénnymi službami s komplexnými rehabilitačnými, špeciálno-

---

¹⁷ GREGOROVÁ, M.: *Sociálna práca zameraná na podporu rodiny s dieťaťom so zdravotným postihnutím. Diplomová práca. VŠ sv. Alžbety, 2013.*

pedagogickými, psychologickými a sociálno-poradenskými službami." Pre dieťa s postihnutím v ranom období jeho vývinu je potrebné, aby čo najviac času trávil v harmonickom a podnetnom domácom prostredí. Rodine neprospieva, ak trávi množstvo času s dieťaťom dochádzaním na lekárske vyšetrenia, čakáním v ordináciách a zháňaním informácií.

Z tohto dôvodu je potrebné, aby dôležitou súčasťou služby včasnej starostlivosti bolo jej poskytovanie v domácom prostredí, prostredí dieťaťa a jej klientom bola celá rodina. Konzultácia v rodine umožňuje individuálny prístup a má význam pre rodičov aj pre dieťa.¹⁸

K spoločným rysom služieb včasnej starostlivosti podľa Európskej agentúry pre rozvoj špeciálneho vzdelávania patrí hlavne ¹⁹ prístupnosť, aby bola na dosah rodinám, ktoré pomoc potrebujú čo najrýchlejšie aj na vidieku, nielen v mestách. Blízkosť v zmysle poskytovania služby buď v rámci komunity alebo priamo doma a blízkosť v zmysle porozumenia a rešpektovania potrieb rodiny. Finančná dostupnosť služby rodinám. Vo väčšine krajín financované pomocou zdrojov ministerstiev zdravotníctva, sociálnych vecí a školstva, prípadne poisťovní a neziskových organizácií. Interdisciplinarita, znamená to, že odborníci, poskytujúci podporu rodinám pôsobia vo viacerých profesiách a interdisciplinárna práca tak uľahčuje odovzdávanie informácií medzi členmi tímu. Rôznorodosť služieb vyplýva zo zapojenia troch oblastí: zdravotníctva, sociálnych služieb a školstva.

Z výsledkov analýzy uvedenej štúdie, ktorá sa uskutočnila vo viacerých európskych krajinách vychádzajú nasledovné odporúčania:

z hľadiska prístupnosti sa odporúča vytvoriť systémovú koncepciu včasnej starostlivosti na miestnej, regionálnej aj národnej úrovni s podporou politických opatrení, zabezpečiť dostupnosť informácií a jasne zdefinovať cieľové skupiny;

---

¹⁸ HRADILKOVÁ, T. et al. 2012. *Naše cesta. Metody práce s rodinou v rané péči*. České Budějovice: Středisko rané péče SPRP, 2012. 55 s. ISBN 978-80-87510-20-9.

¹⁹ EVROPSKÁ AGENTURA PRO ROZVOJ SPECIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ. 2005. *Raná péče. Analýza situace v Evropě. Klíčové aspekty a doporučení*. [online]. [citované 2013-06-22]. Dostupné na internete: <<http://www.european-agency.org/publications/ereports/early-childhood-intervention/early-childhood-intervention-analysis-of-situations-in-europe-key-aspects-and-recommendations>>.

pre zaistenie blízkosti služieb je potrebné získanie informácií o podmienkach rodiny a jej sociálneho prostredia priamo v prirodzenom prostredí rodiny a s rešpektom k potrebám rodiny a dieťaťa;

finančná dostupnosť bez ohľadu na sociálno-ekonomické pozadie rodiny, čo znamená, že všetky služby včasnej starostlivosti by mali byť financované z verejných zdrojov;

má byť zabezpečená spoluprácou odborníkov s rodinou, ktorá je ich hlavným partnerom, pričom by odborníci mali túto spoluprácu iniciovať. Odborníci musia byť schopní spolupracovať v tíme, prenos informácií musí byť funkčný a plynulý, je potrebné organizovanie spoločných nadstavbových výcvikov či vzdelávanie v praxi;

na zabezpečenie kvalitných služieb je nutná stabilita členov tímu. Rôznorodosť v sektoroch, ktoré včasnú starostlivosť zaisťujú, by nemala vylučovať určitý podiel zodpovednosti zdravotníctva, sociálnych služieb aj školstva.

Keď sa rodičom dostane informácia o možnosti služby včasnej starostlivosti, v stredisku včasnej starostlivosti im bude pridelený poradca, ktorý bude rodinu sprevádzať, sprostredkovať kontakt na ďalších odborníkov.

Včasná starostlivosť poskytuje informácie, odbornú pomoc a poradenstvo pri zvládaní starostlivosti o dieťa s postihnutím. Najlepším spôsobom ako pomôcť dieťaťu, je posilniť celú rodinu. Pracovníci zaisťujú potreby tak jednotlivých členov rodiny, ako aj rodiny ako celku. Musia dobre vedieť, ako zapojiť rodičov a pracovať s nimi, plánovať služby, stanoviť a načasovať ciele. Venovať pozornosť obom rodičom aj súrodencom, prípadne iným členom rodiny a vedieť s nimi pracovať. Koordinovať starostlivosť o rodinu s ďalšími inštitúciami alebo službami, sprostredkovať kontakt na iných rodičov s podobnými problémami, pomôcť rodičom získať neformálnu podporu v obci alebo v blízkom okolí.²⁰ Tu vzniká veľmi vážna výzva pre Cirkev, ktorá v tomto procese môže zohrať najväznejšiu úlohu.

Včasná starostlivosť je dôležitá tak z pohľadu profesionálneho ako z pohľadu spoločenského. Kládne si za cieľ podporovať a posilňovať dieťa, rodinu aj služby, ktoré pomoc sprostredkovávajú. Má podiel na vytváraní otvorenej a súdržnej spoločnosti, ktorá si je vedomá práv detí a ich rodín. Po niekoľkoročnej celospoločenskej diskusii sa podarilo vložiť do zákona o sociálnych službách zmeny, týkajúce sa právnej podpory včasnej intervencie.

---

²⁰ HRADILKOVÁ, T. et al. 2012. Naše cesta. Metody práce s rodinou v rané péči. České Budějovice: Středisko rané péče SPRP, 2012. 55 s. ISBN 978-80-87510-20-9.

Ak sa snažíme pochopiť problémy rodiny, jej života, prežívania a vzťahov, je potrebné zamerať pozornosť na špecifické problémy, ktorým nepochybne postihnutie v rodine je.

Súčasná moderná doba prináša mnohé nové, nie vždy pozitívne pohľady na život, rodinu. Dá sa povedať, že oslobodila ľudí od väzieb k širšej rodine, ku komunite, ale zároveň spôsobila rozčlenenie ľudského života do oblastí riadených byrokratickými aparátmi, ktoré oslabujú kompetencie súčasnej rodiny. K znakom súčasnej rodiny priradujeme väčšiu zraniteľnosť.

Narodením dieťaťa so zdravotným postihnutím sa rodina stáva odlišnou od iných rodín. Táto odlišnosť sa týka všetkých jej členov. Nadobúda inú sociálnu identitu, životný štýl rodiny sa zmení, zmení sa jej chovanie v rámci rodiny, ale aj navonok, voči širšej spoločnosti.²¹

Narodenie dieťaťa so zdravotným postihnutím ako udalosť sa v rodine nepredpokladaná a neočakávaná predstavuje pre rodičov dieťaťa mimoriadnu záťaž. Rodina prežíva životnú krízu, spojenú s bolestivým pocitom nenaplneného očakávania narodenia zdravého dieťaťa. Pre rodičov je to jedna z najťažších životných kríz, pretože sa bezprostredne dotýka ich dieťaťa, tej najzraniteľnejšej oblasti ich života. Predstavuje pre nich sklamanie, ktoré je sprevádzané pocitmi úzkosti a beznádeje. Prežívajú krízu rodičovskej identity a ich úlohou je prijať dieťa také, aké je.²²

Každá rodina má individuálne sily a schopnosti, na ktorých môže stavať a podľa nich aj zvládať rôzne záťažové situácie. Komplex týchto faktorov, alebo silných stránok rodiny pomáha zvládať stresové záťažové situácie a vyrovnávať sa s nimi aj bez väčšieho narušenia rovnováhy. Za priaznivých okolností môže byť aj traumatizujúca situácia aspoň čiastočne prežívaná pozitívne, môže človeka aktivizovať a pôsobiť ako výzva. V tejto súvislosti môžeme hovoriť o výhodnosti postoja prijatia a vyrovnávania sa s touto situáciou ako so životnou skúškou, životnou úlohou. Tento postoj posilní sebavedomie rodičov, rozvinie ich schopnosti aj osobnosť.

---

²¹ VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

²² BINAROVÁ, M. – SOBOTKOVÁ, I. 2007. Životní spokojenost a fungování rodin tělesně postiženým dítětem. In: *Psychologie a patopsychologie dítěte*. 42, 2007, č. 4, s. 307-322.

Druhou možnosťou je nájsť na situácii, ktorá sa nedá zásadným spôsobom zmeniť niečo, čo môže človek ovplyvňovať alebo kontrolovať. Patria sem rôzne zmysluplné činnosti, ktoré rodičia vykonávajú pre svoje dieťa s postihnutím.

„Kresťanskú spiritualitu, ktorá ani v kresťanstve nemá uniformnú podobu, čo možno považovať za jej pozitívum a nie naopak, charakterizuje tendencia k integrálnosti – k previazaniu celého spektra ľudských činností s ideou duchovného – Duchom vedeného života. Vo všeobecnosti možno povedať, že cieľom každej spirituality je cesta zvnútorneného prežívania obsahu viery a integrácia presvedčení viery (basic beliefs) v duchovnom i praktickom živote.“²³

Úloha cirkvi je na poli pomoci rodinám v akejkoľvek záťažovej situácii nezastupiteľná. Charita nemôže byť len inštitúcia, ale je to hlavne živá viera v praxi. Emeritný pápež Benedikt XVI. vo svojej encyklike *Deus caritas est* priniesol nový, jasnejší pohľad na charitu a pomoc, ktorá je prirodzeným poslaním cirkvi. V tejto prelomovej encyklike sa Benedikt XVI. venuje charitatívnej činnosti cirkvi. Z tohto dôvodu je tiež vnímaná ako potvrdenie a ocenenie doterajšej pomáhajúcej praxe mnohých kresťanov a cirkevných pomáhajúcich inštitúcií. Najdôležitejšie je potom teologicko-argumentačné ukotvenie lásky k blížnemu do samotných základov kresťanstva.²⁴

Ak chceme hľadať cesty pomoci rodinám v záťažových situáciách, v duchu napísaného je tu výzva pre Cirkev využiť svoj duchovný aj ľudský potenciál pre účinnú pomoc. Pomoc, ktorá je založená na pochopení problému aj s jeho duchovným rozmerom. Takáto pomoc môže byť nielen účinnejšia, ale môže prinášať aj ovocie požehnaní. Prijatie bolesti a kríža v duchu viery môže byť zdrojom nových milostí pre samotnú rodinu, ale aj jej okolie a pre celú cirkev.

---

²³ JENÍK, Lukáš: Presah tém kresťanskej spirituality a filozofickej antropológie ako východisko výchovy k manželstvu a rodine – Ricoeurova a Lacroixova filozofická reflexia manželstva. *Paidagogos*, [Aktualizované: 2013-12-31], [Citované: 2014-09-10], 2013, 2, #8. s. 107 - 134. Dostupné na [www: <http://www.paidagogos.net/issues/2013/2/article.php?id=8>](http://www.paidagogos.net/issues/2013/2/article.php?id=8)

Použitá literatúra

Breakwell, G. M., Smith, J. A. and Wright, D. B., eds., 2012. Research Methods in Psychology:4th edition. Sage.

BINAROVÁ, M. – SOBOTKOVÁ, I. 2007. Životní spokojenost a fungování rodin tělesně postiženým dítětem. In: Psychológia a patopsychológia dieťaťa . 42, 2007, č. 4, s.

JENÍK, Lukáš: Presah tém kresťanskej spirituality a filozofickej antropológie ako východisko výchovy k manželstvu a rodine – Ricoeurova a Lacroixova filozofická reflexia manželstva. Paidagogos, [Aktualizované: 2013-12-31], [Citované: 2014-09-10], 2013, 2, #8. s. 107 - 134. Dostupné na www: <http://www.paidagogos.net/issues/2013/2/article.php?id=8>

TREBSKI, K.: Counselling ako pomáhajúci vzťah a pastoračné sprevádzanie. Trnava: Dobrá kniha, 2016.

Výstup z Projektu: Nový model efektívnych študentských praxí s využitím sprevádzania (counselling) v rodinách so špecifickými sociálnymi problémami, KEGA č. 010TTU-4/2014.

V pastorálnej konštitúcii *Gaudium et spes* sa prezentuje metodologický trojkrok - vidieť - posúdiť - konať. Uvedený metodologický postup znamená študovať znamenia časov, interpretovať ich podľa evanjelia a odpovedať na existenčné otázky ľudí. Znamená časov ako isté programové heslo patrí k najprominentnejším a najviac akceptovaným výrokom *Gaudium et spes*.

Vďaka prípravnej práci Jána XXIII. bol pripravený metodologický model *Gaudium et spes*. Zdôrazňoval, že Cirkev má čo povedať každému človeku, preto musí umožniť každému človekovi, aby ju pochopil. Znamená časov poukazujú na konkrétne situácie, ktoré sťažujú, aby človek bol a stával sa človekom. V situáciách ohrozenia humánosti ľudstva je podľa jeho textov Cirkev povolaná, aby pochopila svoje poverenie a komunikovala svoju liečivú nádej a svoje poslanstvo.

Druhý koncilový pápež Pavol VI. prináša vo svojej vstupnej encyklike *Ecclesiam suam* znamenia časov spolu s pojmom „*aggiornamento*“ od Jána XXIII.. Biblickú perspektívu rozširuje pápež Pavol VI. s pavlovským napomenutím „všetko skúmať a dobré ponechať.“ (1 Sol 5,21)

V priebehu Koncilu sa pojem znamenia časov zachoval v texte iba vďaka dlhej diskusii. Napriek tomu v štruktúre textu dostal určujúcu rolu.

Aby sme sa mohli viac priblížiť teológii znamení časov v *Gaudium et spes*, je dôležité vziať do úvahy nasledujúce texty: „Radosti a nádeje, žalosti a úzkosti ľudí dnešnej doby, najmä chudobných a všetkých, čo trpia“ (GS 4)

„Aby Cirkev mohla plniť toto poslanie, jej povinnosťou je ustavične skúmať znamenia časov a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela odpovedať spôsobom každej generácii primeraným na večné otázky o zmysle terajšieho a budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu. Treba teda poznať a chápať svet, v ktorom žijeme: jeho očakávania a snahy a jeho neraz dramatický ráz.“ (GS 4)

Gaudium et spes spája úlohu skúmania znamení časov s pochopením významu evanjelia. Takéto zadefinovanie úlohy vyžaduje dávať znamenia časov do súvisu s evanjeliom a síce tak, aby sa pre dnešného človeka evanjelium stávalo pochopiteľným poslanstvom. Tým dostáva aj praktická teológia dôležitú vedecko-teologickú úlohu. Reflexia praktickej teológie

nemá mať pred očami iba vnútrocirkevné problémy a ťažkosti, ale podľa možností aj vnímanie spoločnosti ako celku.

Znamená časov potrebujú tak teologickú, ako aj sociologickú analýzu. Vyjadrené teologicky, znamená časov poukazujú na niečo, čo má v historickom dianí historickú autoritu, ktorej sa Cirkev nemôže vyhnúť; v sociologickom zmysle sú to určité faktory typické pre každú epochu. Aj nenáboženské fenomény majú istú nadväznosť na kresťanské posolstvo spásy: „Boží ľud, vo viere, že ho vedie Duch Pánov, ktorý naplňuje svet, usiluje sa rozpoznať pravé znamená prítomnosti a úmyslov Božích v udalostiach, požiadavkách a túžbach, na ktorých má účasť spolu s ostatnými ľuďmi našej doby.“ (GS 11)

Gaudium et spes dáva teológii úlohu vzájomného spájania rozlišovania, posudzovania a výkladu: „Úlohou celého Božie ľudu je pozorne načúvať, rozoznávať a vysvetľovať rozličné spôsoby vyjadrovania našej doby a vedieť ich posúdiť vo svetle Božieho slova, aby sa tak zjavená pravda mohla dôkladnejšie poznávať, lepšie rozumieť a vhodnejšie predkladať.“ (GS 44) Novinkou v tejto súvislosti je obojstrannosť výkladového procesu: na jednej strane evanjelium a viera umožňujú interpretáciu znamení časov, na druhej strane chápanie mnohorakých znamení časov skrze počúvanie, posudzovanie a výklad prehľbuje zjavenú pravdu a umožňuje jej ponuku.

Pre pastoračiu Cirkvi je ďalej dôležité poznamenať, že pastoračná misia Cirkvi sa nedá odvodiť len z jednoduchých odkazov na Sväté písmo. Pozorne načúvať znamená: mať otvorené oči a uši pre situácie a dokázať sa rozhodnúť. Takto videné, možno považovať výklad a rozlišovanie znamení časov za poslanie byť tvoriví a neustále kreatívni.

Súhrnne povedané, znamená časov sú realitami, ktorých si má Cirkev všímať. Pomáhajú Cirkvi lepšie chápať samu seba cez pohľad sveta a dejín a kriticky sa podľa toho správať. Keď sa miestna cirkev necháva formovať týmito znakmi, zvyšuje to jej hodnovernosť v jej povolaní pre ľudí a spoločnosť. Príklon ku vnímaniu znamení časov znamená pre prax Cirkvi, že sa v konkrétnych časoch mení na živú realitu podľa svojho poslania ohlasovať oslobodzujúce a uzdravujúce posolstvá.

Postkomunistické krajiny aj po štvrtstoročí stoja pred výzvou reflektovať štruktúralno-politickú, antropologicko-kultúrnu a eticko-morálnu zmenu ako znamená čias. Okrem toho musia spracovať a odbúrať precitlivosť na zmeny. To môže priniesť prehodnotenie

teologického dedičstva, ktoré je poznačené neoscholastikou, tradicionalizmom a teológiou podzemnej Cirkvi.

Aktuálna pastorálna teológia by mali vychádzať z konštruktívnej reflexie súčasnej kultúry, v súčasnosti naplno zapojenej do globalizačného procesu. K jej úlohám patrí priblížiť, nanovo vykladať základné evanjeliové témy jazykom zrozumiteľným práve v tomto prostredí. Takýto apel sa dá chápať ako výzva „liať nové víno do nových mechov“. Teológiu otvorených otázok si musí každá krajina, každá diecéza a každá farnosť vytvoriť sama. To znamená vstúpiť do dialógu so spoločnosťou v snahe vyrovnať sa s modernizáciou.

Veľký priestor ostáva aj na to, aby boli popri tradičných pastoračných aktivitách na Slovensku vytvárané nové modely pre prax. K tomu je potrebné vo farnostiach a diecézach kompetentne identifikovať participatívnu ľudí hlásiacich sa k Cirkvi, aby nové modely pastorácie boli založené viac na angažovanosti, na kolegiálnosti, na spolupráci, na reálnej spoluzodpovednosti a možnosti ovplyvniť chod. Preto je potrebné implementovať také postupy a platformy, ktoré pomôžu v živote Cirkvi na Slovensku nielen prehĺbovať individuálnu a skupinovú zbožnosť, ale viac zdynamizovať veriacich smerom k participácii a spoločenskej angažovanosti.

Použitá literatúra:

Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu, Trnava 2008

KASPER, W.: Zukunft aus der Kraft des Konzils. Kommentar von Walter Kasper zur außerordentlichen Bischofssynode von 1985, in: KASPER W.: *Die Kirche Jesu Christi. Schriften zur Ekklesiologie I.*, Freiburg im Breisgau 2008

LICHNER, M.: *Prítomnosť myslenia cirkevných otcov na Druhom vatikánskom koncile*, In: *Teologický časopis*, Roč. 14, č. 1 (2016)